

EUROOPAN YHTEISÖJEN KOMISSIO

Bryssel 20.12.2001
KOM(2001) 786 lopullinen

KOMISSION ARVIOINTIKERTOMUS

**TEKNIIKAN SIIRTOA KOSKEVASTA RYHMÄPOIKKEUSASETUKSESTA
N:o 240/96**

81 ARTIKLAN MUKAISET TEKNIKANSIIRTOSOPIMUKSET

KOMISSION ARVIOINTIKERTOMUS

TEKNIIKAN SIIRTOA KOSKEVASTA RYHMÄPOIKKEUSASETUKSESTA N:o 240/96

81 ARTIKLAN MUKAISET TEKNIKANSIIRTOSOPIMUKSET

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	4
2	TSRP:n pääpiirteet	5
2.1	TSRP:n soveltamisala.....	6
2.2	Erityisiin rajoituksiin sovellettavat säännöt.....	7
3	Teollis- ja tekijänoikeuksia ja kilpailupolitiikkaa koskevat yleiset periaatteet	9
3.1	Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan lainsäädännön ja kilpailulainsäädännön ristiriitaiset tavoitteet?	10
3.2	EU:n kilpailupolitiikka teollis- ja tekijänoikeuksien alalla.....	11
3.3	Yhdysvaltain kilpailupolitiikka teollis- ja tekijänoikeuksien alalla	14
3.4	Vertailu	16
4.	Selvitys TSRP:n täytäntöönpanosta	17
4.1	Asianomaisten huomautukset	18
4.1.1	Nykyistä lisensointitoimintaa koskevat huomautukset	18
4.1.2	TSRP:ta koskevat huomautukset.....	20
4.2	Komission valvontakäytäntö.....	23
4.2.1	Tilastotiedot	23
4.2.2	Ilmoituksissa esiin tuodut seikat	24
4.2.3	Kanteluissa ja komission omasta aloitteestaan käynnistämässä menettelyissä esiin tulleet seikat	25
4.2.4	Loppuhuomautukset	27
4.3	Jäsenvaltioiden kilpailupolitiikka teollis- ja tekijänoikeuksien alalla.....	28
5.	Tarkistettavat seikat.....	28
5.1	TSRP:n soveltamisala.....	29
5.1.1	Teollis- ja tekijänoikeuksien laji	29
5.1.2	Muut kuin yksinoikeuden sisältävät lisenssit.....	29

5.1.3	Yksinoikeuden sisältävät lisenssit	30
5.1.4	Monenväliset lisenssit.....	33
5.1.5	Ristikkäiset lisenssit ja kahdenvälinen yhdistäminen (eli pooling)	34
5.1.6	Kilpailijoiden väliset yhteisyritykset.....	34
5.2	Erityisiä rajoituksia koskevat kysymykset.....	34
5.2.1	Alueelliset ja asiakkaita koskevat rajoitukset	34
5.2.2	Tuotannon rajoittaminen ja tuotantopaikkakohtaiset lisenssit	36
5.2.3	Kilpailukieltovelvoitteet	37
5.2.4	Sitominen.....	38
5.2.5	Lisenssien takaisinmyöntäminen (grant-backs)	39
5.2.6	Kiistämisen kieltävät sopimusehdot	39
6.	Päätelmät ja tulevaisuuden vaihtoehdot	40

1 JOHDANTO

(1) Asetuksen N:o 240/96 12 artiklan nojalla komission on laadittava säännöllisesti arvio tekniikan siirtoa koskevan ryhmäpoikkeusasetuksen (jäljempänä "TSRP") soveltamisesta erityisesti 4 artiklassa säädetyn vastustamismenettelyn osalta.¹ Tätä varten komission on laadittava raportti, jonka perusteella se harkitsee asetuksen mahdollista tarkistamista. Tämä raportti sisältää tällaisen arvion, jonka lisäksi siinä pyydetään asianomaisia osapuolia (elinkeinoelämä, kuluttajajärjestöt jne.) esittämään huomautuksensa.

(2) Tekniikansiirtosopimuksia koskevan komission politiikan perusteelliselle uudelleenharkinnalle on runsaasti perusteita.

(3) TSRP on samalla tavalla muutoseikkoihin perustuva ja legalistinen kuin käytäntö, jota komissio sovelsi aiemmin vertikaalisiin ja horisontaalisiin sopimuksiin. TSRP on soveltamisalaltaan suhteellisen kapea ja kattaa vain tietyn tyyppiset yksinomaiset lisenssisopimukset. Ryhmäpoikkeuksesta saatava etu riippuu useista monimutkaisista muodollisista vaatimuksista, jotka esitetään "valkoisten", "harmaiden" ja "mustien" sopimuslausekkeiden luetteloissa. Painopiste on pääasiassa tuotemerkin sisäisessä kilpailussa ja markkinoiden yhdentymisessä. Tästä seuraa kysymys, onko TSRP pakottanut teollisuuden tiukkoihin puitteisiin, joiden vuoksi yritykset joutuvat tekemään sopimuksia, jotka rajoittavat niiden tehokkuutta ja ehkä myös Euroopan teollisuuden kilpailukykyä.

(4) EY:n kilpailusääntöjen hiljattain toteutetut uudistukset vertikaalisten ja horisontaalisten sopimusten suhteen ovat merkinneet siirtymistä korostuneesti oikeudelliseen tulkintaan ja muutoseikkoihin perustuvasta käytännöstä taloudelliset näkökohdat ja vaikutukset huomioon ottavampaan käytäntöön, jossa keskitytään enemmän tuotemerkkien väliseen kilpailuun ja tiettyjen rajoitusten mahdollisiin tehokkuusetuihin. Tähän päästiin muun muassa käyttämällä markkinaosuuksien kynnysarvoja, poistamalla ryhmäpoikkeusasetuksista valkoisten ja harmaiden lausekkeiden luettelot ja antamalla suuntaviivoja.²

(5) Uudistuksissa on käsitelty myös teollis- ja tekijänoikeuksiin liittyviä seikkoja. Esimerkiksi asetus N:o 2790/1999 (vertikaalisia rajoituksia koskeva ryhmäpoikkeus) kattaa vertikaalisiin sopimuksiin liittyvät teollis- ja tekijänoikeuksien luovutukset ja käyttöoikeudet, mihin kuitenkin sovelletaan asetuksessa vahvistettuja erityissääntöjä (ks. 2 artiklan 3 kohta). Asetuksen N:o 2658/2000 nojalla erikoistumissopimuksiin sovellettavat säännöt koskevat myös sopimuksiin liittyviä teollis- ja tekijänoikeuksia koskevia määräyksiä. Asetuksessa N:o 2659/2000 puolestaan vahvistetaan uudet säännöt T&K-sopimuksista seuraavien teollis- ja tekijänoikeuksien kehittämiseksi ja yhteiselle hyödyntämiselle. Kyseiset uudet säännöt ovat muokanneet komission käytäntöä teollis- ja tekijänoikeuksien suhteen. Näin ollen on tarpeen laatia perusteellinen katsaus TSRP:sta ja selvittää, onko sen ja uudempien ryhmäpoikkeusasetusten välillä epä johdonmukaisuutta.

¹ Komission asetus (EY) N:o 240/96, annettu 31 päivänä tammikuuta 1996, perustamissopimuksen 81 artiklan 3 kohdan soveltamisesta tekniikansiirtosopimusten ryhmiin (EYVL L 31, 9.2.1996, s. 2).

² Komission asetus N:o 2790/1999 (EYVL L 336, 29.12.1999) vertikaalisista sopimuksista, N:o 2658/2000 erikoistumissopimuksista ja N:o 2659/2000 T&K-sopimuksista (molemmat EYVL L 304, 5.12.2000) ja näihin liittyvät suuntaviivat vertikaalisista rajoituksista (EYVL C 291, 13.10.2000) ja suuntaviivat EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan soveltamisesta horisontaalista yhteistyötä koskeviin sopimuksiin (EYVL C 3, 6.1.2001).

(6) Parhaillaan käynnissä oleva asetuksen N:o 17 uudistaminen korostaa tarvetta TSRP:n perusteelliseen uudelleenarviointiin.³ Uudistuksessa ehdotetaan, että kansalliset viranomaiset ja tuomioistuimet saavat valtuudet soveltaa perustamissopimuksen 81 artiklan 3 kohtaa suoraan. Selkeät ja johdonmukaiset säännöt ovat perusedellytys, jotta voitaisiin varmistaa soveltamisen ennustettavuus.

(7) Asetuksen N:o 17 uudistaminen edellyttää erityisesti myös TSRP:een sisältyvän vastustamismenettelyn tarkastelua. Tämä koskee ns. "harmaita" sopimusehtoja, jotka jäävät ryhmäpoikkeuksen soveltamisalan ulkopuolelle, mutta jotka TSRP:n nojalla voidaan tutkia nopeasti käyttäen yksinkertaistettua ilmoitusmenettelyä. Koska asetuksen N:o 17 uudistuksessa ehdotetaan ilmoitusjärjestelmän poistamista, on selvää, että myös vastustamismenettely on poistettava ja "harmaat" lausekkeet on joko katettava ryhmäpoikkeuksella tai niitä on käsiteltävä vakavimpina rajoituksina. Tämä merkitsee, että teknologian lisensointiin sovellettavaa nykyistä politiikkaa on tarkistettava perusteellisesti.

(8) Tämän kertomuksen tarkoituksena on esittää julkista kuulemista varten analyysi tämänhetkisestä lainsäädännöllisestä ja tosiasiallisesta tilanteesta ja tehdä toimintapolitiikkaa koskevia ehdotuksia, joiden puolestaan on tarkoitus johtaa:

- teknologian lisenssisopimusten yksinkertaisempaan ja mahdollisesti kattavampaan ryhmäpoikkeukseen, ja
- ryhmäpoikkeukseen, joka vastaa hiljattain vahvistettuja uusia kilpailusääntöjä ja muuta viimeaikaista kehitystä.

2 TSRP:N PÄÄPIIRTEET

(9) Antaessaan TSRP:n vuonna 1996 komissio totesi, että yhteisön taloudellinen kehitys ja sen kyky kilpailla tasavertaisesti kaikkialla maailmassa riippuu teollisuuden kyvystä kehittää uutta teknologiaa ja levittää sitä yhteisössä. Näin ollen TSRP:lla oli tarkoitus olla keskeinen osa kehitettäessä innovaatiotoimintaa EU:ssa ja edistettäessä yhteisössä toimivien yritysten kilpailukykyä.

(10) TSRP:lla pyrittiin periaatteessa tasapainoon kolmen päätavoitteen välillä. Ensimmäinen tavoite oli yksinkertaistaa lisenssisopimuksiin sovellettavia sääntöjä yhdistämällä patenttilisenssisopimuksia⁴ ja taitotietoa⁵ koskevat aiemmat ryhmäpoikkeukset yhdeksi asetukseksi "teknisen tietämyksen leviämisen edistämiseksi ja teknisesti parempien tuotteiden valmistuksen kannustamiseksi" (johdanto-osan 3 kappale). Toinen tavoite oli taata tehokas kilpailu teknologialtaan uusien tai parannettujen tuotteiden alalla. Kolmas tavoite oli luoda suotuisa oikeudellinen ympäristö EU:hun investoiville yrityksille takaamalla niille oikeusvarmuus ja vähentämällä 81 artiklan 3 kohdan mukaisista erillisistä ilmoituksista aiheutuvaa hallinnollista taakkaa.

(11) Edellä mainittujen tavoitteiden yhteensovittamiseksi TSRP:ssa varataan ryhmäpoikkeuksesta koituva etu lisenssisopimuksille, jotka täyttävät tietyt muodolliset vaatimukset. Ensinnäkin TSRP kattaa vain 1 artiklassa määritellyn tyyppiset sopimukset,

³ Ehdotus neuvoston asetukseksi perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta (EYVL C 365 E, 19.12.2000, s. 284–296).

⁴ Komission asetus (EY) N:o 2349/84, annettu 23 päivänä heinäkuuta 1984.

⁵ Komission asetus (EY) N:o 556/89, annettu 30 päivänä marraskuuta 1998.

minkä vuoksi poikkeus on suhteellisen kapea-alainen. Toiseksi se perustuu oletukseen, että patentin sisällön ylittävä rajoitus mahdollisesti kuuluu 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan. Kolmanneksi TSRP:ssa säännellään sopimusjärjestelyitä luomalla kolme sopimusehtojen ryhmää: (i) ehdot, jotka yleensä eivät riko 81 artiklan 1 kohtaa mutta joiden sääntöjenmukaisuus selvennetään ryhmäpoikkeuksella ("valkoiset ehdot"); (ii) ehdot, jotka rikkovat 81 artiklan 1 kohtaa ja joiden sisällyttäminen sopimukseen merkitsisi koko sopimuksen jäämistä ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle ("mustat ehdot"); ja (iii) ehdot, jotka eivät kuulu poikkeuksen piiriin mutta joita ei ole yksiselitteisesti jätetty sen ulkopuolellekaan ja joiden arviointi edellyttää tapauskohtaista selvitystä ("harmaat ehdot"). Viimeksi mainitun ryhmän osalta TSRP:ssa säädetään vastustamismenettelystä, jonka mukaan komission on ilmoitettava säädetyssä määräajassa, voidaanko ilmoitettuun sopimukseen soveltaa ryhmäpoikkeusta (ks. 4 artikla). Asetuksen 7 artiklan nojalla komissio voi lisäksi peruuttaa ryhmäpoikkeuksesta johtuvan edun sopimuksilta, joilla on 81 artiklan 3 kohdan ehtojen vastaisia vaikutuksia. Asetuksen 7 artiklan 1 kohdan nojalla näin voi käydä erityisesti, jos lisenssinsaajan markkinaosuus ylittää 40 prosenttia.

2.1 TSRP:n soveltamisala

(12) TSRP:lla myönnetään ryhmäpoikkeus tietyille kahdenvälisille valmistusta, käyttöä tai markkinoille saattamista koskeville yksinomaisille lisenssisopimuksille (1 artiklan 1 kohta ja 10 artiklan 10 kohta). TSRP:ta sovelletaan vain, jos lisenssinsaaja valmistaa itse lisenssin kohteena olevia tuotteita tai tarjoaa lisenssin kohteena olevia palveluita itse taikka valmistuttaa tuotteita omaan lukuunsa tai antaa muiden tarjota palveluita omaan lukuunsa (johdanto-osan 8 kappale). Näin ollen pelkästään myyntiä koskevat sopimukset (jakelusopimukset) jäävät poikkeuksen ulkopuolelle.⁶

(13) *Teollis- ja tekijänoikeuksien laji*: TSRP koskee ainoastaan varsinaisia taitotietoa tai patenteja koskevia lisenssejä ja sekamuotoisia taitotietoa ja patenteja koskevia lisenssejä. Muut teollis- ja tekijänoikeudet (erityisesti tavaramerkit, mallioikeus sekä tekijänoikeudet ja erityisesti oikeus tietokoneohjelmiin) kuuluvat soveltamisalaan, jos tällainen lisenssi sisältää ainoastaan liitännäisiä ehtoja (johdanto-osan 6 kappale, 1 artiklan 1 kohta ja 5 artiklan 1 kohdan 4 alakohta).

(14) *Sopimustyyppi*: TSRP kattaa tietyt yksinomaiset lisenssit, joissa lisenssinantaja lupaa olla nimittämättä muita lisenssinsaajia ja/tai lupaa olla itse hyödyntämättä lisenssin kohteena olevaa teknologiaa lisenssin voimassaoloalueella ja/tai lisenssinsaaja lupaa olla hyödyntämättä lisenssin kohteena olevaa teknologiaa lisenssinantajalle varatuilla alueilla (1 artiklan 1 kohdan 1, 2 ja 3 alakohta). TSRP mahdollistaa lisäksi tietyin ehdoin sopimukset, joilla yksinomaisen lisenssin saaja suojataan muille alueille sijoittautuneiden lisenssinsaajien aktiiviselta ja passiiviselta myynniltä (1 artiklan 1 kohdan 4, 5 ja 6 alakohta)⁷.

(15) Muunlaiset lisenssisopimukset jäävät ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle ja voivat hyötyä 81 artiklan 3 kohdasta vasta kun ne on ensin ilmoitettu ja sen jälkeen tutkittu erikseen.

(16) Asetuksen 5 artiklassa todetaan yksiselitteisesti, että ryhmäpoikkeusta ei sovelleta seuraavan tyyppisiin lisenssijärjestelyihin:

⁶ Jakelusopimusten liitännäiset teollis- ja tekijänoikeuksia koskevat määräykset kuuluvat kuitenkin asetuksen N:o 2790/1999 soveltamisalaan, kuten johdannossa todetaan.

⁷ Asetuksen 1 artikla kattaa tietyin edellytyksin myös kaksi erityistä sopimustyyppiä eli patentti- tai tietotaitolisenssit, jotka velvoittavat lisenssinsaajan myymään ko. tuotteita vain lisenssinantajan tavaramerkillä (1 artiklan 1 kohdan 7 alakohta), ja ns. "käyttölisenssit" (1 artiklan 1 kohdan 8 alakohta).

(a) "patentti- tai taitotietorenkkaan jäsenten välisiin sopimuksiin, jotka koskevat tällaisen yhteistoiminnan kohteena olevaa tekniikkaa" (5 artiklan 1 kohdan 1 alakohta), paitsi jos mitkään alueelliset rajoitukset eivät koske osapuolia valmistuksen, käytön tai markkinoille saattamisen taikka lisenssin tai yhteistoiminnan kohteena olevan tekniikan käytön osalta (5 artiklan 2 kohdan 2 alakohta);

(b) osapuolten ristikkäisiin lisenssijärjestelyihin, jos osapuolet "kilpailevat keskenään sopimuksissa tarkoitettujen tuotteiden osalta" (5 artiklan 1 kohdan 3 alakohta), paitsi jos mitkään alueelliset rajoitukset eivät koske osapuolia valmistuksen, käytön tai markkinoille saattamisen taikka lisenssin kohteena olevan tekniikan käytön osalta (5 artiklan 2 kohdan 2 alakohta);

(c) sellaisten kilpailijoiden välisiin lisenssisopimuksiin, jotka ovat osapuolina yhteisyrityksessä, jos lisenssisopimukset liittyvät yhteisyrityksen toimintaan (5 artiklan 1 kohdan 2 alakohta); poikkeuksen muodostavat yhden osapuolen ja yhteisyrityksen väliset lisenssisopimukset, kun osallistuvien yritysten yhteenlaskettu markkinaosuus on enintään 20 prosenttia – jos kyseessä on vain yhteinen tuotanto – tai 10 prosenttia – jos yhteisyrityssopimus kattaa myös yhteisen jakelun (5 artiklan 2 kohdan 1 alakohta). Mainitut markkinaosuusrajat vastaavat erikoistumis- ja T&K-sopimuksista aiemmin annetuissa ryhmäpoikkeusasetuksissa säädettyjä markkinaosuusrajoja.⁸

2.2 Erityisiin rajoituksiin sovellettavat säännöt

(17) *Alueelliset rajoitukset.* TSRP kattaa asetuksen 1 artiklan 1 kohdan nojalla rajoitukset, jotka estävät lisenssinantajaa ja lisenssinsaajaa hyödyntämästä lisensoitua teknologiaa toistensa yksinomaisilla alueilla. Käsite 'hyödyntäminen' kattaa lisensoidun teknologian kaikki käyttötavat, erityisesti tuotannossa toisen osapuolen alueella ja aktiivisessa tai passiivisessa myyntitoiminnassa kyseiselle alueelle (10 artiklan 10 kohta). On huomattava, että kyseiset säännökset kattavat sekä muiden kuin kilpailijoiden väliset sopimukset että sopimukset sellaisten yritysten välillä, jotka kilpailevat saman lisensoidun tuotteen tai tekniikan markkinoilla ennen lisenssin antamista. Säännökset koskevat lisäksi alueellisia rajoituksia, joilla on tarkoitus suojata lisenssinsaajaa muiden lisenssinsaaajien aktiiviselta tai passiiviselta myynniltä (1 artiklan 1 kohdan 4, 5 ja 6 alakohta).

(18) Poikkeuksen myöntäminen tällaisille alueellisille rajoituksille edellyttää ajallista rajoittamista, jonka pituus riippuu sopimuksen tyypistä ja siitä, onko rajoituksissa kyse lisenssinantajan ja lisenssinsaaajan välisestä suojasta vai lisenssinsaaajien suojelusta toisiinsa nähden. Jos kyseessä on lisenssinantajan ja lisenssinsaaajan suojelusta patenttilisenssien tapauksessa, poikkeusta sovelletaan niin kauan kuin lisensoitu tuote on suojattu rinnakkaispatenteilla kullakin alueella (1 artiklan 2 kohta). Jos kyseessä on lisenssinantajan ja lisenssinsaaajan välinen suojelu taitotietoa koskevien lisenssien osalta, poikkeusta sovelletaan enintään kymmenen vuotta siitä, kun jokin lisenssinsaaajista saattaa lisensoidun tuotteen markkinoille ensimmäistä kertaa (1 artiklan 3 kohta). Kun kyse on lisenssinsaaajien suojelusta toisiin lisenssinsaaajiin nähden, passiivista myyntiä koskeville rajoituksille voidaan TSRP:n nojalla myöntää poikkeus "enintään viideksi vuodeksi jonkin käyttöluvan saajan ensimmäisestä käyttöluvan kohteena olevan tuotteen markkinoille saattamispäivästä yhteismarkkinoilla" (1 artiklan 2 ja 3 kohta). Sopimukset, joissa määrätään edellä mainitut

⁸ Komission asetus (ETY) N:o 417/85 ja komission asetus (ETY) N:o 418/85. Asetukset on korvattu komission asetuksilla N:o 2658/2000 ja N:o 2659/2000 (ks. alaviite 2). Uusissa asetuksissa markkinaosuusrajat ovat korkeammat: 20 % ja 25 %.

ajat ylittäviä alueellisia rajoituksia, ovat kiellettyjä (3 artiklan 7 kohta). Asetuksen 3 artiklan 3 kohdassa jätetään ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle myös sopimukset, jotka estävät kolmansia harjoittamasta rinnakkaiskauppaa.

(19) *Asiakkaiden jakaminen.* TSRP:n 3 artiklan 4 kohdassa kielletään sopimusehdot, joilla osapuolet suoraan tai välillisesti jakavat asiakkaat samalla teknisellä käyttöalalla tai samoilla tuotemarkkinoilla, jos sopimuspuolet kilpailevat sopimuksen kohteena olevilla tuotteilla. Johdanto-osan 23 kappaleessa säädetään lisäksi, että "tällaisiin rajoituksiin keskenään kilpailemattomien sopimuspuolten välillä käytetään vastustamismenettelyä", eli niitä pidetään harmaina lausekkeina.⁹

(20) *Käyttöala.* Velvoitteet rajoittaa lisensoidun tekniikan hyödyntäminen yhdelle tai useammalle tekniselle soveltamisalalle taikka yksille tai useammille tuotemarkkinoille eivät yleensä kuulu 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan.

(21) *Tuotannon rajoittaminen.* TSRP:n 3 artiklan 5 kohdan nojalla poikkeusta ei sovelleta, jos "osapuolelle asetetaan rajoituksia käyttöluvan kohteena olevien tuotteiden valmistus- tai myyntimäärien tai käyttöluvan kohteena olevan tekniikan käyttökertojen lukumäärän suhteen". Tästä ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle jättämistä koskevasta yleisestä määräyksestä on kaksi poikkeusta. Ensimmäinen koskee ns. käyttölisenssejä, jolloin lisenssinsaaja saa tuottaa käyttöluvan kohteena olevia tuotteita ainoastaan oman tuotteensa erottamattomana osana tai sen varaosina (1 artiklan 1 kohdan 8 alakohta). Toinen poikkeus koskee tilanteita, joissa lisenssi myönnetään ainoastaan siinä tarkoituksessa, että tietty asiakas voi käyttää myös vaihtoehtoisia tarjontalähdettä (2 artiklan 1 kohdan 13 alakohta). Kyseisen kahden poikkeuksen *ratio legis* on se, että määrälliset rajoitukset "käyttölisensseissä" tai "kakkostoimittajan lisensseissä" jäävät 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalan ulkopuolelle, koska kyseisten sopimusten tarkoituksena "ei ole luoda markkinoille itsenäistä tuottajaa" (johdanto-osan 23 kappale). Asetuksen 2 artiklan 1 kohdan 12 alakohta ja johdanto-osan 24 kappale sisältävät säännöksiä, joilla säädellään ns. tuotantopaikkakohtaisia lisenssejä eli lisenssejä, joilla rajoitetaan lisensoidun tekniikan hyödyntäminen tietyille tuotantopaikalle.

(22) *Hinnan rajoittaminen.* Suorat tai välilliset hintarajoitukset jäävät ryhmäpoikkeuksen soveltamisesta johtuvan edun ulkopuolelle (3 artiklan 1 kohta).

(23) *Kilpailukieltovelvoitteet.* TSRP:n 3 artiklan 2 kohdassa kielletään kaikki velvoitteet, joilla rajoitetaan "osapuolen kilpailua yhteismarkkinoilla toisen osapuolen, tähän etuyhteydessä olevien yritysten tai muiden yritysten kanssa tutkimus- tai kehitystyön, valmistuksen taikka kilpailevien tuotteiden käytön tai myynnin tai jakelun osalta". Asetuksen 2 artiklan 1 kohdan 18 alakohdan mukaan lisenssinantaja voi kuitenkin varata oikeuden "sanoa irti käyttöluvan saajalle myönnetty yksinoikeus ja lakata antamasta käyttöluvan saajalle parannusten käyttö lupia [...] ja vaatia käyttöluvan saajaa osoittamaan, ettei käyttöluvan kohteena olevaa taitotietoa käytetä sellaisten tavaroiden tai palvelujen tuotannossa, jota käyttölupa ei koske", mikäli käyttöluvan saaja päättää alkaa käydä kauppaa kilpailevilla tuotteilla tai tekniikoilla. Lisäksi ryhmäpoikkeus myönnetään lisenssinsaajan velvoitteille "maksaa vähimmäiskäyttöoikeuskorvaus tai tuottaa vähimmäismäärä käyttöluvan kohteena olevaa tuotetta" (2 artiklan 1 kohdan 9 alakohta) tai "valmistaa ja pitää kaupan käyttöluvan kohteena olevaa tuotetta parhaansa mukaan" (2 artiklan 1 kohdan 17 alakohta).

⁹ Tämä merkitsee sitä, että asiakkaita koskevat rajoitukset johtavat ryhmäpoikkeuksen menettämiseen koko sopimuksen osalta, jos lisenssi on kilpailijoiden välinen. Jos lisenssi on muiden kuin kilpailevien yritysten välinen, ryhmäpoikkeus menetetään vain kyseisten rajoitusten osalta.

(24) *Sitominen.* Asetuksen 4 artiklan 2 kohdan a alakohdassa sitominen määritellään lisenssinsaajan velvollisuudeksi "suostua [...] käyttämään myös sellaisia muita käyttölupia tai suostumaan sellaisten tavaroiden tai palvelujen hankkimiseen, jotka eivät ole tarpeen käyttöluvan kohteena olevan tekniikan hyödyntämiseksi teknisesti oikealla tavalla taikka sen varmistamiseksi, että [...] laatuvaatimuksia noudatetaan". TSRP:n nojalla tällaiset rajoitukset ovat 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan kuuluvia "harmaita" sopimusehtoja. Poikkeuksen saaminen niille edellyttää ilmoitusta ja mahdollisesti vastusmenettelyyn turvautumista. Asetuksen 2 artiklan 1 kohdan 5 alakohdan nojalla sitominen kuuluu ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan, jos se koskee tuotteita tai palveluita ja jos kyseiset tuotteet tai palvelut ovat "tarpeen" kohteena olevan tekniikan hyödyntämiseksi teknisesti oikealla tavalla tai sen varmistamiseksi, että lisenssin kohteena oleva tuote vastaa vähimmäislaatuvaatimuksia.

(25) *Lisenssin takaisinmyöntäminen (grant-backs).* TSRP:n 3 artiklan 6 kohdassa kielletään ehdot, joiden mukaan lisenssinsaajan on luovutettava lisenssinantajalle oikeudet (eli myymään teollis- ja tekijänoikeutensa) lisensoidun teknologian parannuksiin tai uusiin sovellutuksiin. Asetuksen 2 artiklan 1 kohdan 4 alakohdassa sallitaan lisenssinsaajan velvoite antaa lisenssinantajalle lisenssi tällaisiin parannuksiin tai uusiin sovelluksiin, jos parannukset voidaan selvästi erottaa lisenssin kohteena olevasta teknologiasta, lisenssi ei ole yksinomainen ja lisenssinantaja sitoutuu vastavuoroisesti antamaan lisenssinsaajalle lisenssin itse tekemiinsä parannuksiin. TSRP:ssa ei myönnetä poikkeusta sellaiselle lisenssien takaisinmyöntämiselle, johon ei liity vastavuoroisuutta, eikä selvästi eroteltavia parannuksia koskevalle yksinomaisten lisenssien takaisinmyöntämiselle. Edellä mainittuja ei TSRP:ssa myöskään erikseen kielletä, vaan kyseiset lisenssit kuuluvat yksittäispoikkeusta edellyttävien sopimusehtojen harmaalle alueelle. Ero on se, että teollis- ja tekijänoikeuksien suoraa luovuttamista edellyttävä sopimusehto saattaa koko sopimuksen TSRP:n ulkopuolelle, mutta viimeksi mainitun kaltainen lisenssien takaisinmyöntäminen johtaa ryhmäpoikkeuksen menettämiseen vain kyseisen sopimusehdon osalta.

(26) *Kiistämisen kieltävät sopimusehdot.* TSRP:n 4 artiklan nojalla sopimusehdot, joilla kielletään lisenssinsaajaa kiistämästä sitä, että lisensoitu taitotieto on salaista tai merkityksellistä, taikka lisensoitujen patenttien pätevyyttä, katsotaan "harmaiksi" sopimusehdoiksi, jotka edellyttävät vastustamismenettelyn mukaista ilmoitusta. TSRP:n 2 artiklan 1 kohdan 15 alakohta takaa lisenssinantajalle kuitenkin oikeuden irtisanoa sopimus, jos lisenssinsaaja kiistää lisenssin kohteena olevien teollis- ja tekijänoikeuksien voimassaolon.

3 TEOLLIS- JA TEKIJÄNOIKEUKSIA JA KILPAILUPOLITIIKKAA KOSKEVAT YLEISET PERIAATTEET

(27) Teollis- ja tekijänoikeuksien ja kilpailupolitiikan välisestä suhteesta on väitelty pitkään talous- ja oikeustieteen tutkijoiden keskuudessa. On myönnettävä, että innovaation ja kilpailun yhteensovittaminen ei ole helppoa ja jotkut ovat väittäneet, että tällainen "pakkoavioliitto" päättyy väistämättä eroon. Ongelmien pääsyyksi mainitaan tavallisesti teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan lainsäädännön ja kilpailulainsäädännön mahdollisesti keskenään ristiriitaiset tavoitteet. Tässä luvussa käsitellään ensin tätä mahdollista ristiriitojen syytä, minkä jälkeen analysoidaan, kuinka teollis- ja tekijänoikeudet ja kilpailupolitiikka on sovitettu toisiinsa EU:ssa ja Yhdysvalloissa.

3.1 Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan lainsäädännön ja kilpailulainsäädännön ristiriitaiset tavoitteet?

(28) Koska innovaatioiden nopea kopioiminen ja innovaatioiden kehittäjän ponnisteluiden hyödyntäminen ilmaiseksi (ns. vapaamatkustajuus) vähentävät kannusteita innovaatioihin, teollis- ja tekijänoikeuksia koskevassa lainsäädännössä taataan innovaatioiden kehittäjille tietyt monopolioikeudet. Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevassa lainsäädännössä annetaan innovaatioiden kehittäjälle oikeus estää muita hyödyntämästä innovaatiota. Teollis- ja tekijänoikeudet antavat oikeuden haltijalle laillisen monopolin, joka voi puolestaan johtaa markkinavoimaan ja jopa kilpailuoikeudellisen määritelmän mukaiseen monopoliin riippuen siitä, onko kyseisillä markkinoilla korvaavia hyödykkeitä. Tämä voi johtaa edellä mainittuihin mahdollisiin ristiriitoihin, koska kilpailuoikeus ottaa pois sen, minkä teollis- ja tekijänoikeudet takaavat.

(29) Periaatteessa tämä on kuitenkin vain mahdollinen ristiriitojen syy. Yleisimmällä tasolla analysoituina teollis- ja tekijänoikeudet ja kilpailuoikeus täydentävät toisiaan, koska molemmilla pyritään edistämään kuluttajien hyvinvointia. Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevien lakien tavoitteena on edistää teknistä kehitystä, josta viime kädessä hyötyvät kuluttajat. Tähän päästään luomalla sopiva tasapaino innovaatiotoiminnan liiallisen ja liian vähäisen suojelun välillä. Tarkoitus ei ole edistää yksittäisten innovaatiotoiminnan harjoittajien hyvinvointia. Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa laeissa annetuilla oikeuksilla pyritään varmistamaan riittävä palkinto innovaation kehittäjille, jotta saataisiin luovat tai innovoivat taidot esiin ilman, että tämä hidastaisi jatkoinnovaatioita tai että kuluttajilta perittäisiin korkeita hintoja tarpeettoman kauan. Jatko-innovaatiot voivat viivästyä, jos innovaatio muodostuu parannuksista aiempiin ideoihin, jotka on jo suojattu patentein. Tarpeettoman pitkään kestävä korkea hintataso on seurauksena, jos innovaatio mahdollistaa teollis- ja tekijänoikeuksien haltijalle markkinavoiman hankkimisen markkinoilla, joilla teollis- ja tekijänoikeuksia hyödynnetään, ja jos teollis- ja tekijänoikeuksilla suojellaan tätä monopoliasemaa kauemmin kuin innovaatioiden esiin saaminen edellyttää.

(30) Jotta saavutettaisiin oikea tasapaino innovaatioiden kehittäjien liiallisen tai liian vähäisen suojelun välillä, teollis- ja tekijänoikeudet poikkeavat muista, "tavanomaisista" omistusoikeuteen kuuluvista oikeuksista eivätkä ole yhtä absoluuttisia: niiden kesto on usein rajoitettu (patentit, tekijänoikeudet), soveltamisala on tarkkaan määrätty (tekijänoikeudet, tavaramerkit), niitä ei ole suojattu rinnakkaiselta kehittämiseltä (tekijänoikeudet, taitotieto) tai ne menettävät arvonsa kun niistä tulee julkisia (taitotieto).¹⁰

(31) Kilpailupolitiikan tavoitteena on edistää kuluttajan hyvinvointia suojelemalla kilpailua tehokkaiden markkinoiden käyttövoimana, jotta tuotteet olisivat korkealaatuisia ja ne tarjottaisiin mahdollisimman alhaiseen hintaan.

(32) Kyse ei näin ollen ole ristiriidasta vaan täydentävyydestä ja mahdollisesta tapauskohtaisesta sopeuttamisesta. Missä määrin kilpailupolitiikalla olisi puututtava asioihin ja pyrittävä edistämään teollis- ja tekijänoikeuksilla saavutettua tasapainoa? Tämän suhteen

¹⁰

On epäselvää, pitäisikö tavaramerkkejä käsitellä tässä yhteydessä. Kuten Pitofsky on todennut, tavaramerkkeihin sisältyy taloudellista vaihtokauppaa, jolla on erilaisia kilpailuoikeudellisia seurauksia. Tavaramerkkilainsäädännön taloudellinen tarkoitus ei ole tukea yleisesti innovaatioita ja luovuutta vaan vähentää kuluttajien kustannuksia identifioimalla hyödykkeiden lähteet ja siinä sivussa edistää laatua suojelemalla mainetta. R. Pitofsky, Antitrust and Intellectual Property: Unresolved Issues at the Heart of the New Economy, Antitrust, Technology and Intellectual Property Conference, University of California, maaliskuu 2001. On kuitenkin huomattava, että tavaramerkit usein lisensoidaan yhdessä muiden teollis- ja tekijänoikeuksien, kuten taitotiedon ja patenttien, kanssa.

eri lainkäyttöalueiden lähtökohdissa on joitakin yhtäläisyyksiä mutta merkittäviä eroavaisuuksiakin on.

(33) Positiivisesta merkityksestä, joka kilpailupolitiikalla voi olla teollis- ja tekijänoikeuksia koskevien lainsäädännön muotoutumisessa, ollaan yhtä mieltä ("kilpailun puolustaminen"). Kilpailupoliittisesta asiantuntemuksesta lienee hyötyä, kun päätetään teollis- ja tekijänoikeuksien asianmukaisesta soveltamisalasta ja kestosta eli pohditaan teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan lainsäädännön tasapainoisuutta.

(34) Myös siitä ollaan yksimielisiä, että kilpailupolitiikan on hoidettava tavanomainen tehtävänsä, kun teollis- ja tekijänoikeuksia käytetään luomaan kilpailunvastaisia vaikutuksia, jotka ylittävät teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämisen. Jos kyseessä esimerkiksi on patentoimattoman tuotteen oston asettaminen lisenssin ehdoksi (sitominen) tai kilpailukiello, tähän on puututtava kilpailuoikeuden nojalla. Yleisesti ollaan myös yksimielisiä siitä, että tällaisissa tapauksissa kilpailupolitiikassa on otettava huomioon teollis- ja tekijänoikeuksien erityispiirteet, jotta dynaamista tehokkuutta voitaisiin suojella kunnolla. Kilpailukieltovelvoite esimerkiksi voi olla tarpeen, jotta suojeltaisiin siirretyn taitotiedon luottamuksellisuutta tai estettäisiin lisenssinantajan kilpailijoita hyötymästä kyseisestä taitotiedosta.

(35) Siitä ei kuitenkaan olla yksimielisiä, missä määrin kilpailupolitiikalla olisi puututtava teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämiseen yksittäisissä tapauksissa. Tämä koskee sekä määräävässä markkina-asemassa olevien että muiden yritysten harjoittamaa lisenssien hyödyntämistä ja antamista. Tämän osalta EU:n ja Yhdysvaltain käytännöt poikkeavat selvästi toisistaan. Yleisesti ottaen EU:n kilpailupolitiikassa on asetettu teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämiselle enemmän rajoituksia kuin Yhdysvalloissa.

3.2 EU:n kilpailupolitiikka teollis- ja tekijänoikeuksien alalla

(36) Teollis- ja tekijänoikeuksien ja kilpailupolitiikan roolien määrittäminen on vaikeaa jo yhdellä lainkäyttöalueella. EU:ssa vaikeuksia lisää se, että teollis- ja tekijänoikeudet myönnetään edelleen pitkälti kansallisesti.¹¹ EY:n perustamissopimuksen 295 artiklassa (ent. 222 artikla) edellytetään yhteisöä noudattamaan kansallisia omistusoikeusjärjestelmiä ja perustamissopimuksen 30 artiklassa (ent. 36 artikla) määrätään erityisestä poikkeuksesta perustamissopimuksen vapaata liikkuvuutta koskeviin määräyksiin, kun nämä ovat ristiriidassa kansallisten teollis- ja tekijänoikeuksien kanssa. Toisaalta yhteisöjen tuomioistuin on korostanut tarvetta suojella vapaan liikkuvuuden ja kilpailun peruseräitä yhteisössä. Tästä syystä tuomioistuin on alkanut erotella toisistaan teollis- ja tekijänoikeuksien myöntämisen ja olemassaolon, joihin vapaata liikkuvuutta ja kilpailua koskevilla säännöillä ei

¹¹ Tämä on nyt vähitellen muuttumassa, kun EY:n lainsäädäntö johtaa uusiin tai yhdenmukaistettuihin teollis- ja tekijänoikeuksiin koko EU:ssa. Ko. lainsäädäntö koskee erityisesti tavaramerkkejä (neuvoston direktiivi N:o 89/104, annettu 21.12.1988), vuokraus- ja lainausoikeuksia (neuvoston direktiivi N:o 92/100, annettu 16.11.1992), tekijänoikeuden ja tiettyjen lähioikeuksien suojan voimassaoloajan yhdenmukaistamista (neuvoston direktiivi N:o 93/98, annettu 29.10.1993), satelliitin välityksellä tapahtuvaan yleisradiointiin ja kaapeleitse tapahtuvaan edelleen lähettämiseen liittyviä oikeuksia (neuvoston direktiivi N:o 93/83, annettu 27.9.1993), tietokantojen oikeudellista suojaa (EP:n ja neuvoston direktiivi N:o 96/9, annettu 11.3.1996), bioteknologian keksintöjen oikeudellista suojaa (EP:n ja neuvoston direktiivi N:o 98/44, annettu 6.7.1998) ja mallien oikeudellista suojaa (EP:n ja neuvoston direktiivi N:o 98/71, annettu 13.10.1998). Tulossa oleva uusi lainsäädäntö käsittää direktiiviehdotuksen lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa ja direktiiviehdotuksen keksintöjen suojaamisesta hyödyllisyysmallien avulla. Lisäksi komissio on hiljattain hyväksynyt ehdotuksen neuvoston asetukseksi yhteisöpatentista (KOM(2000) 412 lopullinen).

voida vaikuttaa, ja oikeuksien käytön, johon voidaan vaikuttaa EY:n perustamissopimuksen kyseisillä määräyksillä.

(37) Esimerkiksi asiassa *Consten-Grundig* tuomioistuin katsoi, että 30 ja 295 artikla "eivät estä yhteisön oikeuden vaikutusta kansallisessa oikeudessa säädettyjen teollisoikeuksien käyttämiseen". "Perustamissopimuksen 36 (nyk. 30) artikla ... ei voi rajoittaa 85 artiklan (nyk. 81 artikla) soveltamisalaa".¹² Perustamissopimuksen 295 artiklan osalta tuomioistuin totesi selvästi, että "kanteen kohteena olevan (komission) päätöksen kehoitus olla käyttämättä tavaramerkkiä koskevia kansallisia oikeuksia rinnakkaistuonnin estämiseksi ei vaikuta näiden oikeuksien antamiseen, mutta rajoittaa niiden käyttöä siinä määrin kuin se on tarpeen 85 artiklan 1 kohdasta (nyk. 81 artiklan 1 kohta) aiheutuvan kiellon toteuttamiseksi".¹³

(38) Teollis- ja tekijänoikeuksien olemassaolon ja käytön erottelemiseksi tuomioistuin on antanut tulkintansa käsitteelle "tapauskohtainen ydinsisältö". Tapauskohtainen ydinsisältö on oikeuksien peruspaketti, josta varsinaiset teollis- ja tekijänoikeudet koostuvat. Eräät asiantuntijat katsovat, että teollis- ja tekijänoikeuksien tavanomaisessa käytössä eli sen varmistamisessa, että oikeuden haltija hyötyy kyseisen oikeuden ydinsisällöstä, on kyse oikeuden olemassaolon säilyttämisestä eikä sitä voida ohittaa perustamissopimuksen kilpailumääräyksillä.¹⁴ Tapauskohtainen ydinsisältö ja olemassaolo ovat siten päällekkäisiä käsitteitä, vaikkakaan aina ei ole selvää, miten "tavanomaisen käytön" ja "hyödyn" käsitteitä sovelletaan konkreettisiin tapauksiin. Toiset väittävät, että olemassaolo kattaa vain jäsenvaltioiden valtuudet määrätä teollis- ja tekijänoikeuksien myöntämisen edellytykset. Tämän näkemyksen mukaan teollis- ja tekijänoikeuksien käyttöä tapauskohtaisesta ydinsisällöstä hyötymisen varmistamiseksi voidaan periaatteessa tarkastella kilpailusäännösten pohjalta, mutta se voi jäädä kilpailumääräysten soveltamisalan ulkopuolelle objektiivisten perusteiden kaltaisten muiden syiden vuoksi.¹⁵

(39) Arviointia varten on tärkeää muistaa, että tuomioistuin ja komissio ovat aina määritelleet tapauskohtaisen ydinsisällön kapeasti.¹⁶ On selvää, että teollis- ja tekijänoikeudet antavat niiden haltijalle oikeuden myöntää lisenssejä ja periä rojalteja. Tuomioistuin ja komissio ovat kuitenkin aina katsoneet, että lisenssin ehdot voivat kuulua 81 ja 82 artiklan soveltamisalaan.

¹² Consten Grundig v. komissio (Kok. 1966, s. 299, lainaus s. 346). Ks. myös Parke Davis v. Probel (Kok. 1968, s. 55) ja Deutsche Grammophon (Kok. 1971, s. 1147).

¹³ Ks. edeltävä alaviite.

¹⁴ K. Coates & J. Finnegan, *Intellectual Property*, luku 8, kohta 8.27, teoksessa J. Faull & A. Nikpay, *The EC Law of Competition*, 1999.

¹⁵ S.D. Anderman, *EC Competition Law and Intellectual Property Rights*, 1998, luku 2.

¹⁶ Yhteisön oikeuden kannalta katsottuna yhteisöjen tuomioistuin on asiassa *Centrafarm BV v. Sterling Drug* määritellyt patentin ydinsisällöksi "sen varmistamisen, että patentinhaltija saa korvauksena luovasta keksijän työstä yksinoikeuden käyttää keksintöä teollisuustuotteiden valmistuksessa ja niiden saattamisessa ensimmäisen kerran vaihdantaan joko itse tai myöntämällä lisenssejä kolmansille sekä oikeuden torjua patentinloukkaukset". Taitotietoa ei ole erikseen suojattu lainsäädännöllä, mutta taitotiedon haltijat suojelevat sitä luottamuksellisuutta koskevalla yleisellä lainsäädännöllä. Vaikka tekijänoikeuden ydinsisällölle ei ole yhtä ainoaa määritelmää, oikeuskäytännössä on tullut esiin tyypillisiä piirteitä kuten oikeus päättää teoksen saattamisesta ensimmäistä kertaa markkinoille (*Gema*), oikeus periä maksua esittämisestä (*Coditel II*) ja oikeus antaa teos vuokralle (*Warner Brother v Christiansen*). Ks. myös asiassa C-61/87, *Egmont Film*, 22.9.1998 annettu tuomio ja asiassa C-200/96, *Metronome*, 28.4.1998 annettu tuomio.

(40) Esimerkiksi 82 artiklan nojalla edellytetään, että lisenssin ehdot eivät saa syrjiä lisenssinsaaajia eivätkä määrätty rojaltit saa olla liian suuria. Yhteisöjen tuomioistuimen *Magill*-asiassa antamassa tuomioissa on jopa todettu, että määräävässä asemassa olevan yrityksen on tietyin edellytyksin pakko myöntää käyttöluja kolmannelle.¹⁷

(41) Oikeuskäytäntö ja TSRP ovat myös osoittaneet, että lisenssisopimuksiin sisältyvät ehdot voivat kuulua 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan. Tämä koskee ehtoja, jotka vaikuttavat yleisesti kilpailuun, sekä tuotemerkin sisäiseen että tuotemerkkien väliseen. TSRP:ssa lueteltuihin kiellettyihin sopimuslausekkeisiin kuuluu esimerkiksi sekä tuotemerkkien väliseen kilpailuun liittyviä lausekkeitä, kuten kilpailukieltovelvoitteet, että tuotemerkin sisäiseen kilpailuun liittyviä lausekkeitä, kuten liian pitkät alueelliset rajoitukset ja lisensoidun tuotteen myyntiin liittyvät hintarajoitukset.¹⁸

(42) TSRP:ssa ei tehdä eroa sen suhteen, onko lisenssisopimus tehty kilpailijoiden välillä vai ei, eikä siinä käsitellä johdonmukaisesti kilpailijoiden välisiä sopimuksia (ks. myös 5.1 jakso). TSRP:ssa käsitellään kilpailijoiden välisiä muunlaisia kuin vastavuoroisia lisenssisopimuksia ja ristikkäisiä lisenssisopimuksia lausekekohtaisesti eli ryhmäpoikkeuksen soveltaminen riippuu siitä, sisältävätkö sopimukset tiettyjä lausekkeitä vai eivät. TSRP kattaa kuitenkin yhteisyrityksen toimintaan liittyvät kilpailijoiden väliset sopimukset ainoastaan tiettyyn markkinaosuuteen asti (ks. 2.1 jakso).

(43) TSRP ei myöskään ole riittävän selkeä tapauksissa, joissa yrityksiä pidetään kilpailijoina. Kilpailevilla valmistajilla tai kilpailevien tuotteiden valmistajilla tarkoitetaan TSRP:ssa (10 artiklan 17 kohta) "valmistajia, jotka myyvät tuotteita, joita käyttäjät pitävät ominaisuuksiltaan, hinnaltaan ja käyttötarkoitukseltaan käyttöluvan kohteena olevien tuotteiden kanssa toisiaan vastaavina tai korvaavina". Tätä säännöstä on yleisesti tulkittu ja sovellettu siten, että kilpailijoiden määritelmä on suhteellisen laaja. Lisenssisopimuksen osapuolia, jotka olivat kilpailijoita ennen innovaatiota, pidetään edelleen kilpailijoina, vaikka lisensoitu valmistusprosessi tai patentoitu tuote olisi sellainen läpimurto, että ilman lisenssiä kilpailua ei enää olisi.

(44) Teollis- ja tekijänoikeuksien ja EY:n kilpailuoikeuden välinen vuorovaikutus on monimutkaisimmillaan alueellisten rajoitusten suhteen. Sen määrittämiseksi, kuuluuko lisenssinsaajalle asetettu lisensoitujen tuotteiden aktiivisen tai passiivisen myynnin rajoitus lisenssinantajan tai muiden lisenssinsaaajien alueella mahdollisesti 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan, on pohdittava myös teollis- ja tekijänoikeuksien lakkaamista. Lisenssinsaaaja voi vastustaa lisensoidun tuotteen tuontia alueelleen, jos kyseinen tuote on saatettu markkinoille ilman lisenssinantajan suostumusta. Tämä koskee kolmansien tuottajien tai kauppiaiden vientiä lisenssinsaaajan alueelle, jos nämä ovat saattaneet tuotteen markkinoille ilman lisenssinantajan suostumusta. Se ei koske kolmansien kauppiaiden vientiä, jos nämä ovat saaneet tuotteen muilta lisenssinsaaajilta tai lisenssinantajalta ja näin ollen viimeksi mainitun suostumuksella. Se ei myöskään koske muiden lisenssinsaaajien tai lisenssinantajan vientiä, koska tässäkin tapauksessa tuote on saatettu markkinoille lisenssinantajan suostumuksella. Näin ollen se, missä määrin lisenssisopimus saa rajoittaa lisenssinantajan tai -

¹⁷ Yhdistetyt tapaukset C-241/91 P ja C-242/91 P, Radio Telefis Eireann (RTE) ja Independent Television Publications Ltd (ITP) v. komissio. Tässä raportissa ei käsitellä tämän tarkemmin 82 artiklan soveltamista teollis- ja tekijänoikeuksiin.

¹⁸ On syytä korostaa, että aina ei ole mahdollista erotella toisistaan tuotemerkin sisäistä ja tuotemerkkien välistä kilpailua. Yleisesti esimerkiksi myönnetään, että jälleenmyyntihinnan määrittäminen voi vaikuttaa sekä tuotemerkin sisäiseen että tuotemerkkien väliseen kilpailuun.

saajan aktiivista tai passiivista myyntiä toistensa tai muiden lisenssinsaajien alueelle, on tutkittava 81 artiklan nojalla.

(45) Yhteenvetona voidaan todeta, että lisenssisopimusten osalta EY:n kilpailupolitiikassa tunnustetaan teollis- ja tekijänoikeuksiin perustuvan monopolin olemassaolo, mutta tämä ei merkitse sitä, etteikö kyseisen monopolin käyttämistä tai hyödyntämistä tutkittaisi kilpailusääntöjen nojalla. Lisenssinantaja ja lisenssinsaajat ovat erillisiä yrityksiä ja sellaisina niitä myös käsitellään. Kilpailusäännöissä ei hyväksytä mitä tahansa rajoitusta, joka auttaa lisenssinantajaa saamaan täyden hyödyn monopolistaan. Vaikka on esimerkiksi selvää, että saadakseen monopolista kaiken hyödyn lisenssinantaja voi haluta asettaa lisenssinsaajille lisensoidun tuotteen hinnoittelua, tuotantoa, myyntialueita tai asiakkaita koskevia rajoituksia, tällaiset rajoitukset saattavat rikkoa EY:n kilpailusääntöjä.

3.3 Yhdysvaltain kilpailupolitiikka teollis- ja tekijänoikeuksien alalla

(46) Yhdysvaltain käytäntö, joka perustuu oikeusministeriön ja liittovaltion kilpailuviranomaisen suuntaviivoihin ('Yhdysvaltain suuntaviivat') teollisuus- ja tekijänoikeuksien lisensoinnista kilpailupolitiikan kannalta, poikkeaa EU:n käytännöstä.¹⁹ Yhdysvaltain suuntaviivat perustuvat kolmeen yleiseen periaatteeseen: (a) kilpailupolitiikassa teollis- ja tekijänoikeuksien kohteeseen suhtaudutaan samalla tavalla kuin mihin tahansa omaisuuteen; (b) teollis- ja tekijänoikeuksien ei lähtökohtaisesti oleteta luovan markkinavoimaa; ja (c) lisensoinnin katsotaan yleisesti edistävän kilpailua.²⁰ Kilpailuongelmia voi syntyä, jos lisenssisopimus rajoittaa kilpailua sellaisten yritysten välillä, jotka ilman lisenssiä olisivat olleet todellisia tai todennäköisesti mahdollisia kilpailijoita (eli yritysten suhde on horisontaalinen).²¹ Teollis- ja tekijänoikeuksien haltijan ei edellytetä luovan kilpailua omalla teknologiallaan ja näin ollen se voi periaatteessa vapaasti asettaa lisenssisopimuksiin rajoituksia, joiden ansiosta se voi toimia samalla tavalla kuin ilman sopimusta. Yhdysvaltain käytäntö sallii näin ollen teollis- ja tekijänoikeuksiin perustuvan monopolin olemassaolon ja lisäksi yleensä kunnioittaa teollis- ja tekijänoikeuksien haltijan oikeutta hyödyntää oikeuksia täysimääräisesti sisällyttämällä lisenssisopimukseen rajoituksia, jotka ovat tarpeen täyden hyödyn saamiseksi teollis- ja tekijänoikeuksista.

(47) Kilpailupolitiikalla rajoitetaan lisenssinantajan vapautta kahdella tavalla. Kilpailupolitiikalla voidaan ensinnäkin puuttua tilanteeseen, jos lisenssisopimuksen rajoituksia sovelletaan patentoimattomiin tuotteisiin tai prosesseihin. Jos lisenssinantajalla esimerkiksi on patentti valmistusprosessiin mutta ei lisenssinsaajan valmistamaan tuotteeseen, lisenssinsaajan myyntihintojen määrittäminen on kilpailusääntöjen nojalla sääntöjenvastaista hintojen vertikaalista määrittämistä.²² Samoin jos lisenssisopimus sisältää kilpailukieltolausekkeen, joka estää lisenssinsaajaa valmistamasta tai myymästä kilpailevia tuotteita, sopimukseen suhtaudutaan kuin mihin tahansa vertikaaliseen sopimukseen. Sama koskee lisenssisopimuksen sitomista lisenssinsaajan velvoitteeseen ostaa muita tavaroita tai palveluita.

¹⁹ *Antitrust Guidelines for the Licensing of Intellectual Property*, U.S. Department of Justice and the Federal Trade Commission, huhtikuu 1995.

²⁰ Yhdysvaltain suuntaviivat, jakso 2.0.

²¹ Yhdysvaltain suuntaviivat, jakso 3.1.

²² Ks. W.K. Tom, Background Note, s. 38, Roundtable on Competition Policy and Intellectual Property Rights, Committee on Competition Law and Policy, OECD, lokakuu 1997, ja N. T. Gallini & M. Trebilcock, Intellectual Property Rights and Competition Policy: A Framework for Analysis of Economic and Legal Issues, s. 339 ja 344-345, Roundtable on Competition Policy and Intellectual Property Rights, Committee on Competition Law and Policy, OECD, lokakuu 1997.

(48) Tärkeämpää on kuitenkin, että kilpailupolitiikalla voidaan puuttua tilanteeseen, kun lisensointi haittaa sellaisten yritysten välistä kilpailua, jotka ilman sopimusta olisivat olleet todellisia tai mahdollisia kilpailijoita. Jos lisenssisopimuksessa tällaisessa tilanteessa on kielteisiä vaikutuksia tavaroiden tai palvelujen hintoihin/määriin/laatuun nykyisillä tai tulevilla markkinoilla, siihen sovelletaan Yhdysvaltain kilpailusääntöjä. Tämä koskee ensisijaisesti tapauksia, joissa lisenssinantaja ja -saaja olisivat todellisia tai mahdollisia kilpailijoita myös ilman lisensointia eli lisenssinantajan ja -saajan välillä on nyt ja jatkossa horisontaalinen kilpailusuhde. Se koskee myös lisenssisopimuksia, joissa esimerkiksi kilpailukielto- tai yksinmyyntilausekkeen avulla suljetaan markkinat lisenssinantajan kilpailijoilta (markkinoiden sulkeminen). Se voi periaatteessa koskea myös lisenssisopimuksia, joissa lisenssinsaaajien välillä on horisontaalinen kilpailusuhde.²³

(49) Käytännössä Yhdysvaltain suuntaviivat koskevat vain kahta ensin mainittua tilannetta. Kilpailukieltolausekkeiden osalta on jo todettu, että niihin voidaan puuttua Yhdysvaltain kilpailusääntöjen nojalla, koska kyseiset lausekkeet eivät koske teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämistä vaan teollis- ja tekijänoikeuksien ulkopuolelle jääviä muita tuotteita tai prosesseja. Kilpailun kannalta merkittävin näkökohta on se, suljetaanko lisenssinantajan kilpailijat pois markkinoilta.

(50) Jos lisenssinantaja ja -saaja olisivat kyseisillä markkinoilla todellisia tai mahdollisia kilpailijoita myös ilman lisenssisopimusta, Yhdysvaltain suuntaviivoissa kiinnitetään pääasiassa huomiota keinotekoiisiin lisenssijärjestelyihin, joilla pyritään peittämään kartelli. Jos lisensoitu valmistusmenetelmä tai patentoitu tuote esimerkiksi ei merkitse taloudellista parannusta saatavilla olevaan nykyiseen teknologiaan tai patentoituihin tuotteisiin eikä kyseessä ole estävä patentti, lisenssisopimukseen ei yleensä sisälly hyödyllistä tekniikan siirtoa eikä se johda tehokkuutta lisäävään taloudellisen toiminnan integrointiin.²⁴ Sopimus kielletään kieltoperiaatteen nojalla, jos se johtaa hintojen määräämiseen, markkinoiden tai asiakkaiden jakamiseen, tuotannon vähentämiseen tai ryhmäboikotteihin.

(51) Jos kilpailijoiden välinen lisenssisopimus ei sisällä tällaista itsestään kilpailunvastaisia ja siten kiellettyjä rajoituksia, sopimusta ei yleensä kiistetä, ellei lisenssinantajan ja lisenssinsaaajien yhteenlaskettu markkinaosuus ylitä 20:tä prosenttia markkinoilla, joihin rajoitus merkittävästi vaikuttaa.²⁵ Tämän 20 prosentin "varmuusalueen" ylittäviin osuuksiin sovelletaan väärinkäyttöperiaatetta (*rule of reason*). Tällöin selvitetään ensimmäiseksi, onko rajoituksella varmasti tai todennäköisesti kilpailunvastainen vaikutus. Jos näin on, tutkitaan, onko rajoitus kohtuudella katsoen tarpeen kilpailua edistävän tehokkuuden saavuttamiseksi. Selvitetään, onko olemassa "käytännöllisiä ja merkittävästi vähemmän rajoittavia vaihtoehtoja... Jos on selvää, että osapuolet voisivat päästä samaan tehokkuuteen merkittävästi vähemmän rajoittavin keinoin, kilpailuviranomaiset eivät ota huomioon osapuolten väitteitä tehokkuudesta. Arvioinnissaan kilpailuviranomaiset eivät kuitenkaan ryhdy etsimään teoriassa vähemmän rajoittavaa vaihtoehtoa, joka ei ole osapuolten kohtaamassa todellisessa liiketoimintatilanteessa realistinen..... Jos rajoitus on kohtuullisen tarpeen, kilpailuviranomaiset vertaavat kilpailua edistävää tehokkuutta ja kilpailunvastaisia

²³ Yhdysvaltain suuntaviivat, jakso 3.1, 3.3 ja 4.1.

²⁴ Yhdysvaltain suuntaviivat, jakso 3.4, esimerkki 7. Ks. myös FTC:n päätös kiistää Summit Technologyn ja VISX:n välinen patenttien yhdistäminen (FTC Dkt. No. 9286 (23. helmikuuta 1999), Agreement Containing Consent Order to Cease and Desist ja FTC:n Analysis to Aid Public Comment) sekä MPEG:n ja DVD:n patenttien yhdistämisestä koskevat oikeusministeriön Business Review -kirjeet (Business Review -kirjeet Joel I. Kleinilta Garrad R. Beeneylle 2. kesäkuuta 1997 ja 16. joulukuuta 1998).

²⁵ Yhdysvaltain suuntaviivat, jakso 4.3.

vaikutuksia selvittääkseen kilpailuun todennäköisesti kohdistuvan nettovaikutuksen kaikilla merkityksellisillä markkinoilla."²⁶

(52) Lisenssisopimuksen osapuolia, jotka olivat kilpailijoita ennen innovaatiota, ei enää pidetä kilpailijoina, jos lisensoitu valmistusprosessi tai patentoitu tuote on sellainen läpimurto, että ilman lisenssiä ei enää olisi minkäänlaista kilpailua. Näin ollen varmuusalue ja väärinkäyttöperiaatteen soveltaminen 20 prosentin markkinaosuuden ylittyessä ovat erityisen merkityksellisiä sellaisille lisenssisopimuksille, joissa lisensoitu valmistusprosessi tai patentoitu tuote ei merkitse ainoastaan vähäistä taloudellista parannusta saatavilla olevaan nykyiseen teknologiaan tai patentoimattomiin tuotteisiin. Jos osapuolten välillä tällaisessa tapauksessa olisi ilman lisenssiä horisontaalinen kilpailusuhde, on tarpeen mitata osapuolten yhteenlaskettu markkinaosuus, tutkia rajoitusten tarpeellisuutta ja vertailla myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia.²⁷

(53) Jotta 20 prosentin markkinaosuusraja voitaisiin soveltaa, on selvitettävä, tuntuvatko lisenssin kielteiset vaikutukset vain tuotemarkkinoilla vai vaikuttaako lisenssi myös teknologiamarkkinoihin tai tutkimuksen ja kehityksen alalla käytävään kilpailuun. Ensin mainitussa tapauksessa on selvitettävä vain markkinaosuudet merkityksellisillä tuotemarkkinoilla. Jälkimmäisessä tapauksessa on selvitettävä myös markkinaosuudet kyseisen teknologian markkinoilla tai innovaatiomarkkinoilla. Jos markkinaosuustietoja ei jälkimmäisessä tapauksessa ole saatavilla tai kilpailullinen merkitys ei käy niistä kunnolla selville, varmuusalue määritetään selvittämällä, kuinka monta kilpailevaa itsenäistä teknologiaa tai tarvittavat asiantuntijaresurssit omaavaa tutkimuslaitosta alalla on. Jos rajoitus ei ole selkeästi kilpailunvastainen ja lisenssisopimuksen osapuolten lisäksi on vähintään neljä kilpailevaa teknologiaa tai tutkimuslaitosta, sopimus mahtuu varmuusalueelle.

3.4 Vertailu

(54) Yhdysvalloissa noudatetussa käytännössä tehdään selvä ero kilpailijoiden välisten lisenssisopimusten ja muunlaisten lisenssisopimusten välillä ja tehdään toimintapoliittiset johtopäätökset tämän eron pohjalta. Yhdysvaltain käytännössä suhtaudutaan hyvin sallivasti rajoituksiin, jotka koskevat itse teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämistä, kun lisenssinantaja ja lisenssinsaaaja eivät ole todellisia tai mahdollisia kilpailijoita. Tällöin katsotaan, että lisenssinsaaajan aluetta, tuotantoa, käyttöalaa ja tietyin edellytyksin myös hinnoittelua koskevat rajoitukset ovat oikeutettuja keinoja, joiden avulla lisenssinantaja pyrkii maksimoimaan teollis- ja tekijänoikeuksista saamansa tulot. Tämä vastaa Yhdysvaltain yleisesti sallivaa suhtautumista muiden kuin kilpailijoiden välisiin vertikaalisiin sopimuksiin lukuun ottamatta hinnan määrittämistä. Vaikka hintojen vertikaalinen määrittäminen onkin Yhdysvaltain kilpailuoikeuden nojalla yleensä kielletty rajoitus ja Yhdysvaltain suuntaviivojen mukaan tämä koskee myös tapauksia, joissa tuotteen teollis- ja tekijänoikeuden lisenssinantaja määrää lisenssinsaaajan tuotteesta perimän jälleenmyyntihinnan, Yhdysvaltain suuntaviivoissa tehdään myös selväksi, että tuotteen patentinhaltija voi määrätä valmistuslisenssissä lisenssinsaaajan patentoidusta tuotteesta perimän ensimmäisen hinnan.²⁸

²⁶ Yhdysvaltain suuntaviivat, jakso 4.2.

²⁷ W. Tom, s. 27-28.

²⁸ Tämä ristiriita luultavasti selittää, miksi vapautta määrätä lisenssinsaaajan hinnat on rajoitettu lukuisissa tuomioistuinten päätöksissä: ks. Tom, s. 38; Gallini & Trebilcock, s. 339; Yhdysvaltain suuntaviivat, jakso 5.2.

(55) EU:n tiukempi suhtautuminen teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämistä koskeviin rajoituksiin muiden kuin kilpailijoiden välisissä sopimuksissa on osoitus siitä, että EU:n kilpailupolitiikassa kiinnitetään enemmän huomiota tuotemerkin sisäisiin rajoituksiin yleensä ja alueellisiin rajoituksiin erityisesti. Tuotemerkin sisäisen kilpailun suojelemista pidetään tärkeänä, koska jakelukustannukset muodostavat huomattavan osan useimpien tuotteiden lopullisesta hinnasta ja jakelijoiden välinen kilpailu voi auttaa alentamaan näitä kustannuksia. Siinä otetaan myös huomioon, että lisenssinsaajilla voi olla horisontaalinen kilpailusuhde.²⁹ Alueellisiin rajoituksiin kiinnitetään erityistä huomiota erityisesti sen vuoksi, että EY:n kilpailupolitiikkaan liittyy markkinoiden yhdentymistä koskeva lisätavoite.³⁰

(56) EU:n ja Yhdysvaltain politiikan väliset erot eivät ole yhtä suuria, kun kyseessä ovat muut kuin itse teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämistä koskevat rajoitukset, kuten kilpailukieltovelvoitteet ja sitominen. Sekä Yhdysvaltain että EY:n kilpailusäännöissä puututaan tällaisiin rajoituksiin. Yhdysvalloissa otetaan huomioon osapuolten markkinavoima ja kyseisten markkinoiden kilpailurakenne väärinkäyttöperiaatteen mukaisesti. Näin tehdään myös EU:ssa vertikaalisten sopimusten suhteen ryhmäpoikkeusasetuksen N:o 2790/1999 ja vertikaalisista rajoituksista annettujen suuntaviivojen nojalla, mutta TSRP:ssa tällaiset rajoitukset laitetaan "mustalle" tai "harmaalle" listalle.

(57) Toimintatapojen välillä on selviä eroja myös kilpailijoiden välisten lisenssisopimusten suhteen. Yhdysvalloissa sovelletaan varmuusalueen takaavaa markkinaosuusrajaa kaikkiin kilpailijoiden välisiin lisenssisopimuksiin, kun taas TSRP:ssa sitä sovelletaan vain yhteisyrityksiin liittyviin lisenssisopimuksiin. Muut kilpailijoiden väliset lisenssisopimukset jätetään usein TSRP:n soveltamisalan ulkopuolelle soveltamalla niihin sopimusehtopohjaista lähestymistapaa. Yhdysvaltain politiikassa on myös määritelty kapeammin, milloin yrityksiä pidetään kilpailijoina.

(58) Kaiken kaikkiaan Yhdysvaltain käytäntö rajoittaa enemmän kilpailupolitiikan mahdollisuuksia puuttua muiden kuin kilpailijoiden välisiin lisenssisopimuksiin. Se antaa näin ollen suuremman varmuuden siitä, että lisenssinantaja voi hyödyntää teollis- ja tekijänoikeuksiaan lisensoinnin tapahtuessa muiden kuin kilpailijoiden välillä. Jos oletetaan, että teollis- ja tekijänoikeudet tasapainottavat yhtäältä innovaation kehittäjän liiallisen ja toisaalta liian vähäisen suojelun, tällainen käytäntö auttaa edistämään innovaatioita. Oletus ei kuitenkaan välttämättä päde kaikkiin tapauksiin. Eroa EU:n käytäntöön verrattuna ei kuitenkaan pitäisi suurennella, koska EY:n kilpailupolitiikka sallii monissa tapauksissa samat tuotemerkin sisäiset rajoitukset mutta säilyttää mahdollisuuden puuttua tarvittaessa tilanteeseen tietyin edellytyksin. Yhdysvaltain käytäntö on lisäksi johdonmukaisempi, mitä tulee kilpailijoiden välisiin lisenssisopimuksiin.

4. SELVITYS TSRP:N TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

(59) Komissio on laatinut selvityksen saadakseen paremman kuvan siitä, kuinka nykyisiä sääntöjä on niiden antamisen jälkeen sovellettu. Komissio lähetti kyselyn elinkeinoelämän ja kuluttajien järjestöille, paljon tutkimustoimintaa harjoittaville yrityksille, asiantuntijaorganisaatioille ja asianajotoimistoille. Samoin tutkittiin kokemuksia, joita

²⁹ Yhdysvaltain suuntaviivoissa otetaan tosin huomioon mahdollisuus, että lisenssinsaajien suhde on horisontaalinen, mutta niissä tunnutaan jättävän lähes huomiotta tämän kilpailuvaikutukset ja alueellisiin rajoituksiin suhtaudutaan varsin sallivasti niin kauan kun lisenssinantaja ja -saaja eivät ole kilpailijoita.

³⁰ Suuntaviivat vertikaalisista rajoituksista, 7 kohta.

komissiolle oli kertynyt TSRP:n täytäntöönpanosta käytännössä. Jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisia pyydettiin toimittamaan tietoja nykyisestä käytännöstään teollis- ja tekijänoikeuksien lisensoimista koskevien sopimusten suhteen. Seuraavassa esitetään yhteenveto selvityksen tuloksista.

4.1 Asianomaisten huomautukset

(60) Komission kyselyn tarkoituksena oli saada asiatietoja sekä teknologian lisensointiin liittyvistä keskeisistä näkökohdista ja mahdollisista uusista piirteistä että kolmansien käsityksestä TSRP:n toiminnasta käytännössä. Vastauksia saatiin yksittäisiltä yrityksiltä useilta elinkeinoelämän aloilta (esim. elektroniikka, koneenrakennus, autoteollisuus, lääketeollisuus, terveydenhuolto, kemianteollisuus ja elintarvikeala), teollisuuden järjestöiltä, asianajotoimistoilta ja asiantuntijaorganisaatioilta.³¹

4.1.1 Nykyistä lisensointitoimintaa koskevat huomautukset

(61) Suurimmassa osassa huomautuksia todettiin, että lisensointitoiminnassa oli tapahtunut 10 viime vuoden aikana merkittäviä sekä laadullisia että määrällisiä muutoksia. Kehitys on ollut erityisen huomattavaa joillain aloilla (esim. elektroniikka, lääketieteen teknologia, uudet materiaalit, tietokoneavusteinen biologia, nanoteknologia).

(62) Useimmissa huomautuksissa korostetaan, että yleisesti ottaen yritykset lisensoivat teknologiaansa aiempaa enemmän. Tämä tuntuu koskevan sekä lisensoitavan teknologian valikoiman laajenemista että samalle teknologialle myönnettävien lisenssien määrää. Yhdeksi syyksi kehitykselle mainittiin tarve tasata patenteista aiheutuvia suuria kustannuksia lisenssituloilla. Osa vastaajista totesi lisäksi, että lisenssin saamiseen liittyvän toiminnan merkitys on kasvanut, koska uusia teknisiä tuotteita tarvitaan yhä enemmän eikä yrityksillä ole tarpeeksi omaa kehitystoimintaa.

(63) Lisenssitoiminnan vilkastuminen näyttää tapahtuvan rinnakkain yritysten T&K-investointien yleisen kasvun kanssa. Eri alojen T&K-menot vaihtelevat runsaasti. Useimmissa kyselyyn vastanneissa yrityksissä niiden osuus vuotuisesta liikevaihdosta on 5–10 prosenttia. Joillain aloilla (esim. lääkkeet ja terveydenhoito) osuus on yleensä huomattavasti suurempi. Vaikka rojaltitulojen osuus yritysten vuotuisesta liikevaihdosta on yleensä pieni (1 % tai alle), niillä on kuitenkin tärkeä merkitys tutkimukseen ja kehitykseen tehtyjen investointien takaisin saamiseksi.

(64) On lisäksi syytä panna merkille, että eräät yritykset ovat viime aikoina kehittäneet jäsennellympiä patenttistrategioita vastauksena teollis- ja tekijänoikeuksien omistamisen ja lisensoinnin kasvavaan merkitykseen markkina-aseman säilyttämisen kannalta. Kun teollis- ja tekijänoikeuksia perinteisesti käytettiin estämään kilpailijoita hyödyntämästä yrityskohtaisia innovaatioita, niiden käyttö on nyt laajentunut kattamaan monipuolisempia kaupallisia strategioita. Näihin kuuluu kokonaisten alueiden sulkeminen kilpailijoilta (sulkemisstrategiat) ja patenttien käyttäminen alakohthaisten standardien luomiseen. Koska yhä useampi yritys pitää teollis- ja tekijänoikeuksiaan omaisuutena, jolla käydä kauppaa, teollis- ja tekijänoikeuksien ja patenttien hallinnasta on tullut tärkeä osa kaupallisia strategioita. Tämän

³¹ Komissio lähetti kyselyn 150 vastaanottajalle, joista noin 1/4 vastasi joko suoraan tai elinkeinoelämän järjestöjen kautta. Vaikka vastaukset eivät ehkä muodostakaan edustavaa otosta, saaduista tiedoista on hyötyä laadittaessa tätä raporttia ja raportin julkaisun jälkeen järjestettävän julkisen kuulemisen kannalta.

osalta muutama vastaaja katsoi, että osaamista ei enää ole yhtä yleisesti saatavilla ja sen suojele teollis- ja tekijänoikeuksilla on lisääntynyt.

(65) Eräs järjestö oli sitä mieltä, että lisenssitoiminta yhteisössä on päinvastoin yleisesti laskussa, vaikkakin oppilaitosten lisenssitoiminta on kasvussa. Tällainen lasku kuvastaa muutoksia, kuten valmistuksen ja tutkimuksen siirtämistä yhteisön ulkopuolisille markkinoille. Samaan aikaan julkiset tutkimuslaitokset ja korkeakouluasteen oppilaitokset näyttävät tajunneen, että tiedolla, jonka ne aiemmin antoivat yleiseen käyttöön, voikin olla arvoa, ja tämän mukaisesti pyrkivät suojelemaan sitä aina kun mahdollista ja hallinnoimaan tähän liittyviä teollis- ja tekijänoikeuksia perustamalla erityisiä yrityksiä.

(66) Lähes kaikissa huomautuksissa katsottiin, että teollis- ja tekijänoikeuksien myynti on oikeuksien haltijoille lisensointiin verrattuna vasta toissijainen vaihtoehto. Joidenkin vastaajien mukaan teollis- ja tekijänoikeuksien luovutusten osuus olisi niihin liittyvistä kaikista liiketoimista noin 20 prosenttia ja lisensoinnin osuus 80 prosenttia. Rojaltitulojen jääminen alle teollis- ja tekijänoikeuksien ylläpidosta ja suojelesta aiheutuvien kustannusten, vähäiset menestymisnäkymät ja teollis- ja tekijänoikeuksien haltijan poistuminen markkinoilta mainittiin pääsyiksi, joiden vuoksi yritykset mieluummin luovuttavat kuin lisensoivat teollis- ja tekijänoikeutensa.

(67) Laatutekijöistä useimmissa huomautuksissa todettiin, että sekä lisenssijärjestelyjen luonne että laji ovat kehittyneet huomattavasti viime vuosina. Erityisesti korostettiin, että tarvitaan yhä enemmän yhteisiä ponnisteluja ja yhteistyötä ja yhä monimutkaisempia lisensointijärjestelyitä, jotta pysyttäisiin yhä monimutkaisemman uuden teknologian mukana. Teknologia perustuu usein useiden alojen osaamiseen ja soveltamiseen, minkä vuoksi yritysten on tehtävä yhteistyötä hyötyäkseen muiden yritysten tai julkisten tutkimuslaitosten täydentävästä osaamisesta. Tämän vuoksi esimerkiksi lisenssien paketoiminen, tekniikan yhdistäminen (ns. pooling) ja ristikkäiset lisensointijärjestelyt ovat yleistyneet samalla kun monta patentin haltijaa koskevat estepatentit ovat levinneet kansainvälisesti.

(68) Lisenssitoiminnasta näyttää lisäksi tulleen viime vuosina yhä maailmanlaajuisempaa. Erityisesti globalistuminen ja tästä aiheutuvat muutokset yritysten kaupallisissa strategioissa ovat vaikuttaneet myös T&K:hon. Suuret yritykset, joilla jo vuosia on ollut tuotantolaitoksia eri maissa, ovat nyt kansainvälistämässä myös tutkimustoimintaansa. Lisäksi eräät merkittävät "maailmanhankkeet" (esim. kansainvälinen avaruusasema, ihmisen perimän kartoittaminen, lääketieteellinen tutkimus, valtamerien ja ilmaston tutkiminen sekä energia ja televiestintä) edellyttävät runsaasti kansainvälistä yhteistyötä.

(69) Mitä tulee teollis- ja tekijänoikeuksien tyyppiin, patenteja ja taitotietoa pidetään yleisesti lisenssijärjestelyistä merkittävimpinä. Tekijänoikeudet mainitaan usein tärkeinä erityisesti tietokoneohjelmien ja tietokonepohjaisten keksintöjen yhteydessä. Mallien lisenssejä pidetään joillain aloilla tärkeämpinä kuin toisilla. Tavaramerkit ovat usein vain taitotietolisansseja tai jakelu- tai valmistussopimuksia täydentäviä.

(70) Komission saamat vastaukset osoittavat myös tiettyä kehitystä, mitä tulee syihin, joiden vuoksi teollis- ja tekijänoikeuksien haltija voi päättää antaa tai valmistaja hankkia lisenssin. Teollis- ja tekijänoikeuksien haltijan kannalta lisensoinnille on klassisia perusteita kuten uusille tuotemarkkinoille pääsy tai tilaisuus yhdistää täydentävät tuotantotaidot erityisesti kun lisenssinantajalla ei ole tuotantoon tarvittavaa omaisuutta. Lisenssiantajat painottavat lisäksi yhä enemmän mahdollisuutta luoda lisensoinnin kautta uusi alakohtainen standardi, yhdistää teknologiaa tai kehittää pakettilisansseja, poistaa estepatentit ja ratkaista päällekkäisistä patentista aiheutuvat riidat. Riittämätöntä tietoa paikallisista

markkinaolosuhteista tai jakelu- ja markkinointikyvyn puutetta ei pidetä lisenssin antamisen kannalta yhtä tärkeänä. Joissain huomautuksissa todettiin myös, että lisensointitoiminta liittyy tavoitteeseen saavuttaa mittakaavaetuja, säilyttää oman tekniikan markkina-asema tai jakaa sen hyödyntämiseen liittyvät riskit.

(71) Lisenssinsaajien kannalta suurin kannustin lisenssin hankkimiseen vaikuttaa olevan täydentävän osaamisen yhdistäminen teollis- ja tekijänoikeuksien haltijan kanssa, koska tämän teknologia ehkä mahdollistaa lisenssinsaajalle pääsyn uusille tuotemarkkinoille tai kilpailuaseman säilyttämisen ja alentaa samalla kustannuksia. Tämä pitää erityisesti paikkansa, kun kolmansien teollis- ja tekijänoikeudet ovat estäneet lisenssinsaajan oman kehitystoiminnan tai kun tämä toteaa, että oma kehitystoiminta on kalliimpaa kuin teknologian hankkiminen ulkopuolisilta. Pällekkäisistä patenttihakemuksista aiheutuvat todelliset tai mahdolliset oikeusriidat ja tilaisuus torjua estävät patentit mainitaan usein tärkeinä tekijöinä.³² Joissain huomautuksissa todettiin, että lisensointitoiminta voi liittyä myös uuden alakohtaisen standardin luomiseen, patenttien yhdistämiseen tai mittakaavaetujen saavuttamiseen.

(72) Estääkseen kilpailijoidensa voimistumisen teollis- ja tekijänoikeuksien haltijat ovat lisäksi yleensä taipuvaisempia myöntämään lisenssin yrityksille, jotka eivät ole niiden kilpailijoita, ellei lisensoinnin tarkoituksena sitten ole kilpailevista patenttihakemuksista aiheutuvien todellisten tai mahdollisten riitojen ratkaiseminen. Lisenssinsaajille kumppanin asemalla tuntuu olevan vähemmän merkitystä, ja niiden motivaatio perustuu enemmänkin lisensoidun teknologian luonteeseen kuin sen kehittäjän kilpailuasemaan.

(73) Mitä tulee lisensoinnin edellyttämiin investointeihin, saatujen huomautusten perusteella lisenssin myöntämisestä lisenssinantajalle suoraan aiheutuvat kustannukset (eli ilman aiheutuneita T&K-menoja) liittyvät pääasiassa lisensoidun teknologian suojeluun (patentinloukkauksesta johtuvat oikeusriidat jne.) ja sen parannuksiin ja henkilöstön kouluttamiseen. Lisenssinsaajien kustannuksiin sisältyvät rojaltimaksut ja investoinnit, joilla on tarkoitus parantaa lisenssin kohteena olevaa tekniikkaa, markkinoida ja mainostaa lisensoituja tuotteita ja vähäisemmässä määrin palvella asiakkaita, kouluttaa jakelijoita tai korvata tuotantovälineitä.

4.1.2 *TSRP:ta koskevat huomautukset*

(74) Asianomaisilta pyydettiin myös huomautuksia TSRP:n toiminnasta. Kysymykset olivat yleisluonteisia ja niiden tarkoitus oli lähinnä:

- selvittää, mitä vaikeuksia ja etuja yritykset ovat kohdanneet soveltaessaan TSRP:ta;
- arvioida, toteutuvatko TSRP:n perustavoitteet käytännössä (eli innovaatioiden kehittäminen ja levittäminen laajalle yhteisössä ja teknologialtaan uusilla tai parannetuilla tuotteilla tapahtuvan tehokkaan kilpailun samanaikainen suojeleminen); ja
- varmistaa, olisiko komission nykyistä käytäntöä teknologian lisensoinnin suhteen tarkistettava.

Kyselyssä puututtiin myös TSRP:n yksittäisiin säännöksiin liittyviin seikkoihin. Näihin kysymyksiin saadut vastaukset otetaan huomioon tämän kertomuksen 5 jaksossa. Yleisesti

³² Teollis- ja tekijänoikeuksien katsotaan estävän vastavuoroisesti toisensa, jos niiden haltijat eivät voi käyttää omia teollis- ja tekijänoikeuksiaan loukkaamatta toisen haltijan oikeuksia.

ottaen selvästi suurimmassa osassa huomautuksia todettiin, että tietyistä eduista huolimatta TSRP sisältää suuria puutteita.

(75) Kaikki vastaajat myönsivät TSRP:lla olevan se etu, että se on soveltamisalaltaan laajempi ja sitä on helpompi soveltaa kuin aiempia taitotietoa ja patenttien lisensointia koskevia ryhmäpoikkeuksia. Eräät katsoivat TSRP:n lisäksi takaavan oikeusvarmuuden, koska se on hyvin tarkka sen suhteen, mikä ei ole sallittua (eli kattava musta lista). Myös sitä korostettiin, että markkinaosuusrajojen puuttuminen helpottaa ryhmäpoikkeuksen soveltamista. Todettiin myös, että TSRP:ta käytetään joskus suuntaa-antavana ohjeena.

(76) Nykyiseen käytäntöön kohdistuva kritiikki keskittyy pääasiassa seuraaviin seikkoihin:

- TSRP:n katsotaan perustuvan liikaa muotoseikkoihin ja olevan jäykkä. Tämä on erityisen ilmeistä, kun sitä verrataan uudenlaisiin ryhmäpoikkeuksiin vertikaalisten rajoitusten ja horisontaalisten yhteistyösopimusten alalla. Varsinkin TSRP:n rakennetta pidetään liian monimutkaisena. Lisäksi poikkeukseen oikeuttavien sopimusehtojen, sallittujen ja kiellettyjen sopimusehtojen sekä soveltamisalan ulkopuolelle jäävien lausekkeiden luettelot merkitsevät yrityksille lainsäädännöllistä pakkopaitaa, mikä voi vähentää halukkuutta levittää teknologiaa tai estää tehokkaammat liiketoimet. On myös epäselvää, kuinka TSRP:n soveltamisala kytkeytyy erikoistumissopimuksista annettuun asetukseen N:o 2658/2000, T&K-sopimuksista annettuun asetukseen N:o 2659/2000 ja vertikaalisista sopimuksista annettuun asetukseen N:o 2790/1999.

- Joitain säännöksiä pidetään liian yksityiskohtaisina ja usein sekavina, mistä seuraa, että poikkeuksen soveltamisesta on joskus epäselvyyttä. Erityisesti tiettyjen peruskäsitteiden tulkinta vaikuttaa epäselvältä. TSRP:ssa ei esimerkiksi tehdä selvää eroa lisensoidun tekniikan "parantamisen" ja merkittävää edistysaskelta merkitsevän "uuden" tekniikan välillä, minkä vuoksi TSRP:ssa lisenssisopimuksille säädettyjä kestopajoituksia on vaikea soveltaa. Toinen esimerkki on taitotiedon määritelmä, joka ei ole sama kuin uusissa vertikaalisissa ja horisontaalisissa ryhmäpoikkeuksissa. Sama pätee "kilpailijan" määritelmään, joka ei vastaa uudempaa lainsäädäntöä.

- TSRP on soveltamisalaltaan liian suppea eikä kata joitain tavallisia lisensointikäytäntöjä, joten monet sopimukset on ilmoitettava komissiolle. Koska asetus ei kata lisenssejä, joissa on useampi kuin kaksi osapuolta, ryhmäpoikkeuksesta eivät hyödy teknologian yhdistämistä koskevat monenväliset järjestelyt eivätkä monenväliset lisenssipaketit, joissa on mukana toisiaan täydentäviä teollis- ja tekijänoikeuksia omaavia yrityksiä. Monien sopimusten, erityisesti tietokoneohjelmien tekijänoikeuslissenssien oikeusvarmuutta vähentää myös se, että asetus kattaa tekijänoikeuksien, mallioikeuden ja tavaramerkkien kaltaiset patentoimattomat teollis- ja tekijänoikeudet vain kun ne ovat patenttilisenssin liitännäisiä. Tämän osalta osa vastaajista totesi käyttävänsä TSRP:ta usein ohjeena arvioidessaan muita kuin patentin sisältäviä lisenssijärjestelyitä 81 artiklan nojalla.

- Nykyisissä säännöissä keskitytään liikaa alueellista yksinoikeutta koskeviin sopimusehtoihin. Lisäksi niissä jätetään eräät yleiset lisensointijärjestelyt ryhmäpoikkeuksen soveltamisalan ulkopuolelle ilman päteviä taloudellisia perusteita. Osa vastaajista totesi TSRP:n sisältävän liian pitkän luettelon rajoituksista, jotka oletetaan sääntöjenvastaisiksi tai joita pidetään erittäin epäilyttävinä, vaikka osapuolilla ei olisi markkinavoimaa ja niiden suhde on vertikaalinen (esim. kilpailukiellot, sitominen, määrärajoitukset ml. tuotantopaikkakohtaiset lisenssit, tietyt lisenssin takaisinmyöntämistä koskevat järjestelyt).

- TSRP:n 4 artiklassa säädetyn vastustamismenettelyn hyödyllisyyttä epäillään. Yritykset ovat yleensä haluttomia käyttämään tätä mahdollisuutta, koska ne eivät halua paljastaa järjestelyitään, aina ei ole tarkkaan määritelty, millaisiin tilanteisiin kyseistä menettelyä voidaan soveltaa, tai yritykset haluavat välttää ilmoittamiseen liittyviltä hallinnollisilta rasitteilta.

(77) Edellä esitetyn perusteella suurimmassa osassa huomautuksia katsotaan, että TSRP täyttää oletetut tavoitteensa vain jossain määrin.

(78) Kun osapuolet onnistuvat muokkaamaan sopimuksistaan sellaisia, että ne mahtuvat ryhmäpoikkeuksen puitteisiin, asetuksen tuomalla oikeusvarmuudella on myönteinen vaikutus tekniikan kehittämiseen ja levittämiseen. Asetuksen muodollisen ja määräävän luonteen vuoksi väitetään, että nykyiset säännöt eivät rohkaise uudenmalliseen lisensointiin (esim. monenväliset lisenssipaketit, lisenssien myöntäminen yhteisyrityksille) eivätkä edistä uudenlaista tekniikansiirtoa (esim. kilpailukiellot lisenssinsaajalle siirretyn taitotiedon suojaamiseksi, teollis- ja tekijänoikeuslisenssin sitominen patentoimattomien tuotteiden toimittamiseen). Asetuksen epäselvyys haittaa sekin lisensointia. Osa vastaajista huomauttaa, että TSRP:een nyt sisältyvä pitkä luettelo vakavimmista rajoituksista perustuu käytäntöön, jossa ei oteta riittävästi huomioon osapuolten markkinavoimaa eikä tuotemerkkien välistä kilpailua. On esitetty, että taloudelliset näkökohdat paremmin huomioon ottava lähestymistapa voisi johtaa lisensointijärjestelyiden vähemmän jäykkiin sääntöihin ja siten teknologian laajempaan levittämiseen.

(79) Vaikka TSRP:ssa käytetty määräyksiin perustuva lähestymistapa oli selvästi tarkoitettu turvaamaan tehokas kilpailu, ei ole varmaa, että tämä tavoite on täysin saavutettu. Yhtäältä on todettu, että asetuksen ehtojen noudattaminen merkitsee sopimuspuolille pakkopaitaa eikä kannusta levittämään uutta teknologiaa. Tämän seurauksena se voi haitata tai hidastaa uusien kilpailijoiden pääsyä markkinoille. Toisaalta osa vastaajista katsoi, että TSRP:ssa ei oteta huomioon osapuolten markkinavoimaa eikä lisenssinantajan ja -saajan välistä kilpailusuhdetta, minkä vuoksi se voi kattaa rajoituksia, joista hyötyvät vahvat tai jopa määräävässä asemassa olevat yritykset. Tästä kärsivät asiakkaat ja pk-yritykset.

(80) Johtopäätös on, että komission kyselyyn lähetetyissä vastauksissa yleensä ottaen kannatetaan TSRP:n perusteellista tarkistamista.

(81) Useimmissa huomautuksissa korostetaan tarvetta yksinkertaistaa ja selventää nykyisiä sääntöjä radikaalisti vertikaalisia rajoituksia ja horisontaalisia yhteistyösopimuksia koskeissa uusissa ryhmäpoikkeuksissa vahvistettujen linjojen mukaisesti. Tämä merkitsisi uutta ryhmäpoikkeusta, joka kattaisi laajemman valikoiman lisenssisopimuksia, sallittujen ja kiellettyjen sopimusehtojen luettelemisesta luopumista (yhdessä tähän liittyvän vastustamismenettelyn kanssa) ja vakavimpien rajoitusten luettelon lyhentämistä. Lisäksi erityiset suuntaviivat, joissa selvennetään tiettyjä keskeisiä seikkoja, olisivat tervetulleet.

(82) Useissa huomautuksissa todettiin kuitenkin, että markkinaosuusrajan käyttöönotolla olisi kielteinen vaikutus innovaatioihin ja lisensointiin, koska varmuusalueita ei enää olisi, jos ja kun lisensoitu innovaatio alkaisi menestyä markkinoilla. Tämän katsotaan erityisesti pitävän paikkansa, jos markkinaosuusrajaa sovellettaisiin teknologiamarkkinoihin eikä todellisiin tuotemarkkinoihin. Merkityksellisten markkinoiden määrittäminen ja markkinaosuuksien laskeminen aiheuttaisi teknologian lisensoinnin alalla erityisiä ongelmia. Samat vastaajat lisäävät, että markkinavoimaan liittyviin seikkoihin puututaan riittävästi 82

artiklassa ja Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Tämän osalta viitataan erityisesti annettuun *Tetrapak*-tuomioon.³³ Muissa vastauksissa sen sijaan katsotaan, että komission nykyinen käytäntö teknologian lisensoinnin suhteen ei ota riittävästi huomioon markkinavoimaa eikä tuotemerkkien välistä kilpailua, ja korostetaan, että nämä ovat kaksi perustavaa laatua olevaa seikkaa, jotta kyseisten sopimusten kilpailuvaikutukset voidaan kunnolla arvioida.

(83) Ehdotettiin myös, että muut teollis- ja tekijänoikeudet, mukaan lukien tekijänoikeudet, mallioikeus ja tavaramerkit, olisi katettava yhdellä yleisellä ryhmäpoikkeuksella edellyttäen kuitenkin, että lähtökohta olisi joustavampi. Tällainen soveltamisalan laajennus palvelisi oikeusvarmuutta ja parantaisi teollis- ja tekijänoikeuksien lisensoinnin johdonmukaisuutta. Tämä näkemystä vastustavat ne vastaajat, joiden mielestä kirjallisten teosten (muiden kuin tietokoneohjelmien), taideteosten, brandien ja tietokantojen lisensointiin liittyvä kaupallinen käytäntö ja julkinen politiikka poikkeavat hyvin paljon tekniikansiirtoon liittyvistä seikoista.

4.2 Komission valvontakäytäntö

4.2.1 Tilastotiedot

(84) Vuosina 1996–2000 komissio kirjasi noin 140 uutta kilpailuasiaa, jotka koskivat 81 ja/tai 82 artiklan soveltamista tapauksiin, joihin liittyi teollis- ja tekijänoikeuksien käyttöä.

(85) Luku sisältää kaikki tapaukset, joissa keskeistä oli joko teollis- ja tekijänoikeuksien lisensointi yritysten välillä tavaroiden tai palveluiden tuotantoa varten taikka teollis- ja tekijänoikeuksien haltijan tai sen lisenssinsaajien oletettu väärinkäyttö. Se ei kuitenkaan sisällä tapauksia, joissa teollis- ja tekijänoikeuksien lisensointi ei ollut käytännön päätavoite (esim. luvake- ja erikoistumissopimusten kaltaiset vertikaaliset sopimukset) tai jotka koskivat T&K-sopimuksista seuraavien teollis- ja tekijänoikeuksien kehittämistä ja yhteistä hyödyntämistä.

(86) Verrattuna viiden vuoden ajanjaksoon vuosina 1991–1995, jolloin uusien teollis- ja tekijänoikeusasioiden määrä ei ylittänyt 120:tä, komission työmäärä tällä alalla kasvoi noin 16 prosenttia.

(87) Ottaen huomioon, että vuosina 1996–2000 aloitettiin noin 2020 perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklan soveltamista koskevaa uutta asiaa, edellä mainitun tyyppisten teollis- ja tekijänoikeusasioiden osuus komission koko työmäärästä kilpailupolitiikan alalla oli noin 7 prosenttia.

(88) Suurin osa viiden viime vuoden aikana aloitetuista teollis- ja tekijänoikeusasioista koski patentti- ja/tai taitotietolisensoijia (56 %). Kaikista teollis- ja tekijänoikeusasioista 22 prosenttia koski tapauksia, joissa päätavoite oli tekijänoikeuksien käyttö tai lisensointi. Tähän ryhmään kuuluvat menettelyt koskivat sisältölisenssejä (esim. musiikkiteoskappaleiden valmistaminen), esitysoikeuksia (esim. lähetysoikeus, sopimukset, joissa oli mukana yhteisvalvontajärjestöjä) ja tekijänoikeuksiin perustuva tekniikansiirto (esim. tietokoneohjelmien lisenssit, tietokonepohjaiset keksinnöt). Tavaramerkkilisenssit valmistusta varten muodostivat noin 19 prosenttia kaikista teollisuus- ja tekijänoikeusasioista. Kyseisistä asioista noin puolet menettelyistä koski varsinaisia tavaramerkkilisenssejä ja puolet koski tapauksia, joissa tavaramerkki lisensointiin yhdessä taitotiedon kanssa. Loput 3 prosenttia

³³ Tetra Pak v. komissio (Kok. 1990, s. II-309).

koski muun tyyppisiä teollis- ja tekijänoikeuksia (erityisesti mallioikeuden lisenssit ja pääsy suojattuihin tietokantoihin).

(89) Menettelyiden alkuperästä voidaan todeta, että ylivoimaisesti suurin osa (75 %) perustui 81 artiklan soveltamista koskeviin ilmoituksiin ja loput (25 %) kanteluihin tai komission omasta aloitteestaan käynnistämiin menettelyihin ja koskivat sekä 81 artiklan että 82 artiklan soveltamista.

(90) Harvinaisia ovat olleet tapaukset, joissa ilmoituksen tekijät ovat turvautuneet TSRP:n 4 artiklassa vahvistettuun vastustamismenettelyyn. Vain 5 prosentissa patentti- ja/tai taitotietolisanssejä koskevissa ilmoituksissa pyydettiin kyseisen menettelyn soveltamista. Komissio ei myöskään ole koskaan soveltanut TSRP:n 7 artiklassa säädettyä peruuttamismenettelyä.

4.2.2 *Ilmoituksissa esiin tuodut seikat*

(91) Syistä, joiden vuoksi osapuolet ilmoittivat sopimuksensa, voidaan todeta seuraavaa.

(92) *Ensinnäkin* suuri osa ilmoituksista koski lisenssisopimuksia, jotka eri syistä eivät kuuluneet TSRP:n soveltamisalaan. Näin oli esimerkiksi sen vuoksi, että

- lisenssin pääkohteet olivat patentoimattomia teollis- ja tekijänoikeuksia tai taitotietoa;
- sopimuksessa oli mukana enemmän kuin kaksi osapuolta (esim. pooling-järjestelyt, lisenssipaketit, monenväliset lisenssiohjelmat);
- sopimus oli jäsennetty tavalla, joka ei sopinut TSRP:n 1 artiklassa määriteltyyn muotoon (esim. muu kuin yksinomainen lisenssi);
- osapuolet sopivat monimuotoisemmasta yhteistyöstä (esim. teollisuus- ja tekijänoikeuslisenssit yhdistyneenä yhteisyrityksen perustamiseen, lisensointi yhdistettynä yhteiseen markkinointitoimintaan).

(93) *Toiseksi:* ilmoituksia tehtiin usein myös silloin, jos osapuolet olivat epävarmoja ryhmäpoikkeuksen soveltamisesta tai sen ehtojen tulkinnasta. Osapuolten mielestä oli esimerkiksi hankala arvioida, ovatko tavaramerkkejä koskevat määräykset taitotiedon siirtoa sisältävissä valmistussopimuksissa liitännäisiä vai eivät. Kysymyksiä herätti myös TSRP:n sovellettavuus sopimukseen, joilla rajoitetaan lisenssinsaaajan toiminta tuotteen kehittämiseen ja jätetään valmistus sopimuksen ulkopuolelle. Nykyiset säännöt ovat myös luoneet tulkintaongelmia tiettyjen järjestelyiden osalta, jotka ovat sisältäneet lisenssin takaisinmyöntämistä koskevia määräyksiä, vientikieltoja tai rajoituksia, joiden vuoksi lisensoitua teknologiaa voidaan hyödyntää vain määrätyissä tuotantoyksiköissä (ns. tuotantopaikkakohtaiset lisenssit). Osapuolet ovat myös valinneet ilmoittamisen tapauksissa, jotka ovat koskeneet väitettyyn patentinloukkaukseen liittyvää sovittelua, välttyäkseen järjestelynsä lainmukaisuuteen liittyviltä epäilyiltä.

(94) *Kolmanneksi:* huomattava osa ilmoituksista koski sopimuksia, joiden sisältämille sopimusehdoille ei automaattisesti myönnetä poikkeusta (harmaat lausekkeet). Esimerkkeinä voidaan mainita sopimukset, joiden rojaltimaksuja koskevat ehdot tai käyttöalajaoitukset eivät vastanneet TSRP:n sanamuotoa, sekä asiakkaiden jakoa koskevat lausekkeet, kiistämisen kieltävät sopimusehdot ja sitomista koskevat määräykset.

(95) *Neljänneksi*: joissain tapauksissa osapuolet halusivat saada yksittäispoikkeuksen sopimuksille, jotka sisälsivät ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle automaattisesti jääviä sopimusehtoja (esim. kielletyt lausekkeet kuten kilpailukieltovelvoitteet, lisensoidun tuotteen jälleenmyyntihinnan määrääminen, TSRP:n 1 artiklassa säädetyn aikarajan ylittävä alueellinen yksinoikeus).

(96) Kun tutkitaan ilmoituksia, jotka komissio käsitteli edellä mainitun ajanjakson kuluessa, käy ilmi, että selvästi suurin osa niistä hyväksyttiin hallinnollisella kirjeellä ilman jatkotoimenpiteitä. Virallinen päätös tehtiin vain muutamassa asiassa. Nämä koskivat myyntilupaa, joka ei sisällä yksinoikeutta mutta sisältää luvanhaltijaan kohdistuvan vientikiellon³⁴, yhteisyrityssopimukseen liittyviä lisenssijärjestelyitä³⁵ ja tv-lähetysten yksinoikeuksia³⁶.

(97) Osa asioista julkistettiin joko laatimalla asetuksen N:o 17/19 artiklan 3 kohdan mukainen ilmoitus tai lehdistötiedote, koska asia oli taloudellisesti tai kilpailupoliittisesti merkittävä.³⁷ Vain muutama ilmoitus viittasi kilpailuongelmiin, ja komissio hyväksyi sopimuksen sen jälkeen kun niihin oli tehty joitain muutoksia.³⁸

4.2.3 Kanteluissa ja komission omasta aloitteestaan käynnistämässä menettelyissä esiin tulleet seikat

(98) Seuraavaksi käsitellään kanteluiden ja komission omasta aloitteestaan aloittamien menettelyiden yhteydessä esiin tulleita kilpailua koskevia seikkoja.

(99) Perustamissopimuksen 81 artiklan soveltamisen osalta esiin tulivat useimmiten seuraavat seikat:

- järjestelyt, joilla rajoitetaan todellisten ja mahdollisten kilpailijoiden välistä horisontaalista kilpailua; tapaukset koskivat erityisesti kilpailevien teollis- ja tekijänoikeuksien haltijoiden välistä väitettyä markkinoiden jakamista ristikkäisten lisenssisopimusten tai monenvälisten lisenssiohjelmien avulla;

³⁴ Asiassa *Sicasov* 14 päivänä joulukuuta 1998 tehty päätös (EYVL L 4, 8.1.1999).

³⁵ Asiassa *General Electric Aircraft Engines/Pratt & Whitney* 14 päivänä syyskuuta 1999 tehty päätös (EYVL L 58, 3.3.2000), asiassa *Phoenix/Global One* 17 päivänä heinäkuuta 1996 tehty päätös (EYVL 239, 19.9.1996) ja asiassa *British Interactive Broadcasting/Open* 15 päivänä syyskuuta 1999 tehty päätös (EYVL L 312, 6.12.1999).

³⁶ Asiassa *Télévision par satellite* 3 päivänä maaliskuuta 1999 tehty päätös (EYVL L 90, 2.4.1999).

³⁷ Ks. esim. seuraavat asiat: *MPEG-2*, joka koski patenttilisenssiohjelmaa, jonka avulla voidaan luoda alakohtainen standardi videosignaalien lähettämiseksi ja tallentamiseksi; *DVD*, joka koski digitaalisen kuvalevytekniikan keskeisiin patenteihin oikeuden antavaa lisenssiä (IP/00/1135, 9.10.2000); *IBOS*, joka koski pankkien informaatiojärjestelmät yhdistävän tekniikan monenvälistä lisenssiä (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1996, s. 145); *Michelin/Continental*, johon liittyi tavaramerkkilisenssi osana yhteisyrityksen perustamista (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1997, s. 140).

³⁸ Ks. erityisesti seuraavat asia: *Canon/Kodak*, johon liittyi kilpailijoiden välinen yhteistyö uuteen edistykseen valokuvaustekniikkaan (ns. APS) perustuvan alakohtaisen standardin luomiseksi (EYVL C 330, 1.11.1997, ja kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1998, s. 147); *Sony*: asia koski lisenssisopimusten järjestelmää, joka takasi lisenssiantajalle oikeuden rajoittaa lisenssinsaaajien mahdollisuuksia kilpailla markkinoilla antajan laitteiden (laitteasema) kanssa yhteensopivilla tuotteilla (videopelit) (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1998, s. 159); *Hydro Texaco Holdings/Preem*, joka koski voiteluaineen tuotantoteknologian lisenssiä, josta oli sovittu osana yhteisyrityksen perustamista (mutta joka ei ollut sen kannalta liitännäinen) (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1997, s. 131); *Pripps/Tuborg*, joka koski kahden kilpailijan välistä oluen valmistuksen tavaramerkki- ja taitotietolisenssiä (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1998, s. 161).

- sopimukset, joilla rajoitetaan lisenssinsaaajan mahdollisuuksia kilpailla lisenssinantajan kanssa alueilla, jotka eivät suoraan liity lisensoituihin teollis- ja tekijänoikeuksiin (esim. rojaltimaksut, jotka ulottuvat lisenssinsaaajan omalla teknologiallaan valmistamiin tuotteisiin);
- sopimukset, joilla suljetaan lisensoitujen tuotteiden markkinat kilpailevilta teollis- ja tekijänoikeuksien haltijoilta, mukaan lukien pyrkimykset monopolisoida ala uuden alakohtaisen standardin luovilla sopimuksilla;
- yksinomaiset lisenssit, joilla suljetaan lisensoitujen tuotteiden markkinat lisenssinsaaajan kanssa ko. markkinoilla kilpailevilta toimittajilta;
- sopimukset, joissa määrätään tuotantokiintiöt tai rajoitetaan lisensoidun teknologian hyödyntäminen tietyllä tuotantopaikalle;
- sopimukset, joilla rajoitetaan lisenssinantajien tuontia ja/tai vientiä tai estetään rinnakkaiskauppa;
- patenttien yhdistäminen tai vastaavanlaiset teollis- ja tekijänoikeuksien lisenssipaketit, erityisesti jos kyseessä on muiden kuin keskeisten patenttien yhdistäminen tai laajojen takaisinmyöntämisvelvoitteiden määrääminen jäsenille.

(100) Perustamissopimuksen 82 artiklan³⁹ osalta esiin tulivat useimmiten seuraavat seikat:

- yksipuolinen kieltäytyminen myöntämästä lisenssiä tarkoituksena sulkea myöhemmän tuotantovaiheen markkinat tai lähimarkkinat kilpailijoilta tai estää kilpailijoita valmistamasta tuotteita, jotka sopivat yhteen teollis- ja tekijänoikeuksien haltijan määräävässä asemassa olevan tuotteen/laitteen kanssa;
- määräävässä asemassa olevan yrityksen pyrkimys ulottaa määräävä asemansa myöhemmän vaiheen markkinoille tai lähimarkkinoille väärinkäyttämällä lisensointia (esim. painostaminen, sitominen);
- ylihinnoittelu tai syrjivät ehdot teollis- ja tekijänoikeuksien lisensseissä;
- standardien laatimisen manipulointi esittämällä jälkikäteen väitteitä keskeisistä teollis- ja tekijänoikeuksista;
- kiistämisen kieltävät sopimusehdot, joilla estetään lisenssinantajia puolustamasta omia teollis- ja tekijänoikeuksiaan;
- estävien patenttihakemusten järjestelmällinen tekeminen;
- patentinloukkauskanteiden nostaminen vaikeuttamistarkoituksessa;
- oikeuksien väärinkäyttö tarkoituksena estää geneeristen tuotteiden valmistajien markkinoille pääsy tai hidastuttaa sitä (lääketeollisuus);

³⁹ Tässä kertomuksessa käsitellään vain 81 artiklan soveltamiseen teollis- ja tekijänoikeuslisensointeihin liittyviä seikkoja. 82 artiklaan viitataan, koska kantelut ja oma-aloitteiset menettelyt edellyttävät usein molempien artiklojen soveltamista.

(101) Kun tarkastellaan mainittuna ajanjaksona tehtyjen kanteluiden ja komission omasta aloitteestaan käynnistämien menettelyiden lopputuloksia, osoittautuu niiden joissain tapauksissa johtaneen 81 artiklan mukaisiin perusteellisiin tutkimuksiin, jonka jälkeen kyseisiä sopimuksia on muutettu,⁴⁰ tai korjaustoimenpiteiden määräämiseen 82 artiklan nojalla⁴¹. Joissain tapauksissa komission omasta aloitteesta käynnistetut menettelyt yksinkertaisesti lopetettiin tai kantelut peruutettiin alustavan tutkimuksen jälkeen. Osa asioista taas johti päätöksiin, joissa kantelu hylättiin.⁴²

4.2.4 Loppuhuomautukset

(102) Komission käytännöstä tehdyt huomiot vastaavat useassa tapauksessa huomautuksia, joita asianomaiset toimittivat selvityksen aikana.

(103) Vaikka annetut patentti- ja taitotietolisenssejä koskevat ryhmäpoikkeukset ovat parantaneet tilannetta, TSRP ei ole vähentänyt teollisuus- ja tekijänoikeuksiin liittyviä ilmoituksia. Koska selvästi suurimpaan osaan ilmoituksista ei ole liittynyt vakavia kilpailuongelmia, komission valvontatoiminta ja -resurssit on kohdistettu enemmänkin yritysten oikeusvarmuuden takaamiseen kuin kilpailun suojelemiseen. Tämä johtuu osittain nykyisen TSRP:n kapeasta soveltamisalasta, joka tuntuu yhä huonommin vastaavan nykyaikaisia monimutkaisia lisenssijärjestelyitä (esim. lisenssien yhdistämisjärjestelyt), ja osittain joihinkin säännöksiin liittyvästä epävarmuudesta ja monimerkityksellisyydestä. Lisäksi TSRP:n lähtökohtana olevan "valkoisten" ja "harmaiden" sopimusehtojen periaatteen ja tästä teollisuudelle aiheutuvien ahtaiden puitteiden vuoksi yritykset ovat ehkä joutuneet mukautumaan vähemmän sopiviin ja mahdollisesti myös vähemmän tehokkaisiin sopimusjärjestelyihin tai sitten niiden on täytynyt vastata ilmoittamisesta aiheutuvista hallinnollisista kustannuksista. Komissio on lisäksi hyväksynyt joitain sopimuksia, vaikka nämä ovat sisältäneet mustalla tai harmaalla listalla olevia rajoituksia (esim. kilpailukieltovelvoitteet, sitominen) useimmiten sen vuoksi, että osapuolten asema markkinoilla on ollut suhteellinen heikko. Tämä vaikuttaisi viittaavan siihen, että TSRP:ssa ei riittävän tarkasti määritellä, millaisia rajoituksia olisi pidettävä kaikkien vakavimpina, ja tämä voi viime kädessä estää tehokkaat lisenssisopimukset.

⁴⁰ Ks. erityisesti seuraavat asiat: *Microsoft Internet Explorer Licensing*, jossa kyseessä oli Internet-selainohjelmiston markkinoiden sulkeminen kilpailijoilta asettamalla lisenssinsaaajille kilpailukieltolaitteita ja määrällisiä velvoitteita (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1999, s. 162). *Sega* ja *Nintendo*, jossa määrättiin korjaustoimenpiteitä, jotta varmistettaisiin kilpailu lisenssinantajan tuotteiden kanssa yhteensopivien laitteiden tarjonnan alalla (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1997, s. 148); *Microsoft/Santa Cruz Operation*, jossa vastustettiin velvoitteita, joilla rajoitettiin lisenssinsaaajan mahdollisuutta hyödyntää omaa teknologiaansa tai kilpailla lisenssinantajan kanssa työasemien ja palvelimien käyttöjärjestelmien alalla (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1997, s. 140).

⁴¹ Ks. erityisesti seuraavat asiat: asiassa *NDC/IMS* (välitoimet) 3 päivänä heinäkuuta 2001 tehty päätös, joka koski kieltäytymistä myöntämästä lisenssiä tekijänoikeuden alaiselle Saksan segmenttiruudukolle, jota käytettiin esittämään lääkkeiden alueellisia myyntitietoja ja jota lääketeollisuudessa pidettiin alan standardina (ei vielä julkaistu). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen puheenjohtajan päätöksellä kyseisen päätöksen täytäntöönpanoa lykättiin 26. lokakuuta 2001 siihen asti kunnes tuomioistuin on antanut varsinaista kannetta koskevan tuomion. *ITT/Belgacom* suojattujen tietojen saantia koskevasta ylihinnoittelusta ja syrjivistä ehdoista.

⁴² Ks. erityisesti: *Microleader/Microsoft*, joka koski kolmansista maista tuotavien tietokoneohjelmien tekijänoikeuksien päättymistä (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1998, s. 178); *Info-Lab/Ricoh*, jossa mallioikeuden haltijan määräävää asemaa jälkimarkkinoilla ei pystytty osoittamaan (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1999, s. 169); *M6/EBUnion* ja *Canal Satellite*, jossa kantelun tekijät kiistivät urheilulähetysten yksinoikeudet 81 artiklan nojalla (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1999, s. 167 ja 168.) *Vickers/Rolls-Royce*, joka koski alilisenssin myöntämiselle asetettuja rajoituksia tavaramerkkilisenssin yhteydessä (kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus 1998, s. 168).

(104) Edellä esitetty analyysi osoittaa kuitenkin, että eräät, useimmiten kantelun kautta komission tietoon tulleet tapaukset ovat paljastaneet ongelmia, erityisesti kun lisenssisopimukset tekijät ovat olleet markkinavoimaa omaavia kilpailijoita tai kun vahvat lisenssiantajat tai -saajat ovat määränneet lisensoituihin teollis- ja tekijänoikeuksiin liittymättömiä rajoituksia. Poikkeustapauksissa teollisuus- ja tekijänoikeuksiin liittyvä yksinoikeus on myös kielletty kilpailusääntöjen nojalla, jotta estettäisiin määräävän aseman väärinkäyttö. Nämä esimerkit osoittavat, että TSRP:n tarkistuksessa on tarkkaan harkittava tällaisia kilpailuun kohdistuvia riskejä.

4.3 JÄSENVALTIOIDEN KILPAILUPOLITIikka TEOLLIS- JA TEKIJÄNOIKEUKSIEN ALALLA

(105) Kuten edellä todetaan, komissio pyysi jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisia toimittamaan tietoja nykyisestä käytännöstään tekniikansiirron sekä teollis- ja tekijänoikeuksien lisensoimista koskevien sopimusten suhteen.

(106) Osa kansallisista kilpailuviranomaisista ilmoitti kyseisessä jäsenvaltiossa olevan erityisiä tekniikansiirtosopimuksiin sovellettavia kansallisia kilpailusääntöjä, kuten TSRP:ta vastaavia ryhmäpoikkeuksia. Joissain jäsenvaltioissa ei ole annettu erityistä lainsäädäntöä vaan niissä asiat käsitellään tapauskohtaisesti.

(107) Huolimatta kansallisen lainsäädännön erilaisuudesta useimmat kansalliset kilpailuviranomaiset totesivat, että teollis- ja tekijänoikeuksien lisenssisopimusten arviointi kansallisten kilpailusääntöjen nojalla yleensä vastaa yhteisön kilpailusääntöjä ja komission noudattamaa käytäntöä. Esille tuotiin myös joitain poikkeavuuksia.

(108) Eräs ero on se, että yhteisön kilpailusääntöjen keskeisellä tavoitteella eli yhtenäismarkkinoilla, ei yleensä ole merkitystä kansallisella tasolla.

(109) Osa kansallisista kilpailuviranomaisista korosti lisäksi, että taloudellisilla seikoilla kuten osapuolten markkinavoimalla on merkitystä analysoitaessa tekniikansiirtosopimuksia. Vaikka analyysi ei perustukaan oletukseen, että teollis- ja tekijänoikeudet väistämättä luovat markkinavoimaa, asianmukaista huomiota kiinnitetään osapuolten markkinaosuuteen lisensoidun tuotteen markkinoilla ja tuotemerkkien väliseen senhetkiseen kilpailuun.

(110) Toinen merkittävä piirre joidenkin jäsenvaltioiden laeissa ja käytännöissä koskee erilaista suhtautumista muiden kuin kilpailijoiden välisiin sopimuksiin (vertikaaliset sopimukset) ja kilpailijoiden välisiin sopimuksiin (horisontaaliset sopimukset). Kyseiset jäsenvaltiot esimerkiksi yleensä sallivat alueelliset yksinoikeudet ja kiistämisen kieltävät sopimusehdot, jos tekniikansiirtosopimuksen osapuolet eivät ole toistensa kilpailijoita.

(111) Toiset jäsenvaltiot taas ovat todenneet, että tekniikansiirtosopimuksilla on hyvin vähän merkitystä niiden kilpailulainsäädännön soveltamisen valvonnassa.

5. TARKISTETTAVAT SEIKAT

(112) Komission selvitys osoitti, että talouden toimijat ovat tyytymättömiä tapaan, jolla TSRP on toiminut käytännössä. TSRP:n soveltamisala tuntuu liian suppealta, sen säännökset joskus epäselviltä ja sen lähestymistapa on liian ahdas ja muodollinen. Jotta yritysten oikeudellista toimintaympäristöä voitaisiin huomattavasti parantaa ja varmistaa samalla kilpailun riittävä suojelu, tekniikansiirtosopimuksiin liittyvistä keskeisistä kilpailuseikoista on

laadittava kattava ja punnittu katsaus. Tämän jakson tarkoituksena on arvioida uudelleen TSRP:n keskeisiä piirteitä ja pyytää asianomaisia kommentoimaan niitä. Kuten tehtiin 2 jaksossa edellä, seuraavassa tarkastelussa erotetaan toisistaan TSRP:n soveltamisalaan liittyvät seikat (5.1 jakso) ja erityisiin rajoituksiin liittyvät seikat (5.2 jakso).

5.1 TSRP:N SOVELTAMISALA

(113) Kuten jo todettiin, TSRP kattaa vain tietäntyyppiset lisenssit eli yksinoikeuden sisältävät varsinaiset tai sekamuotoiset patentti ja -taitotietolisenssit, jotka tehdään kahden yrityksen välillä. Asetuksen soveltamisalaa määrittävät näin ollen sekä teollis- ja tekijänoikeuksien laji että sopimuksen muoto.

5.1.1 Teollis- ja tekijänoikeuksien laji

(114) Patentoimattomat teollis- ja tekijänoikeudet eli tekijänoikeus, mallioikeus ja tavaramerkit kuuluvat TSRP:n soveltamisalaan vain, jos ne ovat patentti- ja taitotietosopimuksiin liitännäisiä, mikä näyttää johtaneen epäselvyyteen ja epävarmuuteen komission käytännöstä. Erityisesti on huomautettu, että yksittäinen lisenssi usein sisältää monia erilaisia teollis- ja tekijänoikeuksia, minkä vuoksi todellisessa tilanteessa voi olla hankala määrittää, mikä on lisenssin ratkaiseva ominaisuus.⁴³ On myös huomautettu, että vaikka komissio yleensä kohtelee tekijänoikeuslisenssejä samalla tavalla kuin patenttilisenssejä⁴⁴, se ei ole koskaan selvästi ilmoittanut, että kaikki patentteja koskevat periaatteet koskevat myös tekijänoikeutta.

(115) Asialla on erityistä merkitystä tietokoneohjelmistoja valmistavalle alalle, joka monien muiden alojen tavoin on riippuvainen valmistusta ja jakelua koskevasta tekijänoikeuslisenssien ketjusta. Tämän osalta on muistettava, että sopimukset, joiden mukaisesti tietokoneohjelman kirjoitteet toimitetaan jälleenmyyntiä varten ja joissa jälleenmyyjä ei saa käyttö lupaa tietokoneohjelmaan liittyviin oikeuksiin vaan ainoastaan oikeuden myydä kirjoitetta, kuuluvat asetuksen N:o 2790/1999 soveltamisalaan. Tällaisissa jakelusopimuksissa ainoa lisensointijärjestely on tekijänoikeuden haltijan ja ohjelman käyttäjän välillä. Lisensointi voidaan toteuttaa siten, että ohjelmapaketti sisältää myös käyttöä koskevat ehdot ja avaamalla paketin loppukäyttäjä hyväksyy ehdot (ns. "shrink wrap -lisenssi"). Muut järjestelyt eivät kuitenkaan kuulu yhdenkään ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan. Tällaisiin järjestelyihin voi kuulua jakelulisenssejä, jolloin jakelija tekee ohjelmasta kaksoiskappaleen ja tarjoaa fyysisen välineen, jolle ohjelma tallennetaan, sekä niin kutsuttuja lisäarvolisenssejä, jolloin ohjelman valmistaja sallii lisenssinsaajan muuttaa ohjelmaa tiettyä tarkoitusta varten (esim. eri kieliversioiden laatiminen). Osa vastaajista on kritisoinut tilannetta todeten, että epävarmuus alalla on valitettavaa ottaen huomioon tietokoneohjelmien taloudellinen merkitys.

5.1.2 Muut kuin yksinoikeuden sisältävät lisenssit

(116) Ongelmattomatkin sopimukset kärsivät joskus ilmoittamisen aiheuttamista hallinnollisista rasitteista vain se vuoksi, että sopimus ei sovi TSRP:n 1 artiklassa säädettyyn muottiin. Kuten *Sicasov*-asiassa tehty päätös⁴⁵ osoitti, yksinoikeudettomatkin lisenssit voivat

⁴³ Useissa ilmoitetuissa sopimuksissa esimerkiksi taitotieto- ja tavaramerkkilisenssit olivat tiiviisti sidoksissa toisiinsa ja yhtä tärkeitä sopimuksen osapuolille.

⁴⁴ Ks. 12. kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus, 88 kohta.

⁴⁵ Asiassa *Sicasov* 14 päivänä joulukuuta 1998 tehty päätös (EYVL L 4, 8.1.1999).

edellyttää ilmoittamista ja 81 artiklan 3 kohdasta hyötyminen voi edellyttää tapauskohtaista tutkimista.

5.1.3 Yksinoikeuden sisältävät lisenssit

(117) TSRP kattaa 1 artiklansa nojalla vain yhdenlaiset yksinomaiset lisenssit eli sellaiset, joilla lisenssinsaajalle myönnetään alueellinen yksinoikeus. Tällöin lisenssinantaja myöntää yksinoikeuden teknologiansa käyttöön vain yhdelle yritykselle tietyllä alueella, mikä tavallisesti merkitsee sitä, että lisenssinantaja itse ei käytä teknologiaa lisenssin kohteena olevalla alueella. TSRP ei kata yksinoikeuden sisältäviä lisenssejä, jos yksinoikeutta ei ole sidottu alueeseen vaan tiettyyn käyttöalalle tai asiakasryhmään. Lisenssiehdoille, joilla rajataan lisenssinsaajan toiminta tietylle käyttöalalle, voidaan myöntää 2 artiklan nojalla poikkeus ainoastaan, jos ne ovat osa 1 artiklan edellytykset täyttävää sopimusta (alueellisen yksinoikeuden takaavat lisenssit). Asiakaskuntaa koskevat yksinoikeudet ovat kiellettyjä 3 artiklan nojalla, jos niistä on sovittu kilpailijoiden välillä, ja niitä pidetään harmaina sopimusehtoina, jos sopimuspuolet eivät ole kilpailijoita (johdanto-osan 23 kappale). Tämän osalta voidaan tehdä seuraavat huomautukset.

(118) Yleensä yksinoikeutta käytetään lisenssisopimuksissa määrittämään lisensoitujen teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämisen laajuus osapuolten välillä. Tällaisten määräysten tavoite on kahtalainen. Yhtäältä ne antavat lisenssinsaajalle yksinoikeuden lisensoidun teknologian hyödyntämiseen kieltämällä rinnakkaiskäytön lisenssinantajalta tai kolmansilta. Toisaalta ne jättävät yksinoikeuksia myös lisenssinantajalle kieltämällä lisenssinsaajalta lisenssinantajan teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämisen lisenssin soveltamisalan ulkopuolella. Lisenssin soveltamisala voidaan määritellä alueen, asiakasryhmän (esim. niin kutsutut "kakkostoimittajalisenssit" jne.) tai käyttöalan perusteella. Viimeksi mainittuun voi sisältyä erilaisia käsitteitä kuten teknologian erityinen tekninen soveltamisala (esim. hyödyntäminen koskee vain tiettyä tuotetta), tuotemarkkinat tai lisenssinsaajan tietty toiminta (esim. hyödyntäminen koskee vain tuotantoa omaa kulutusta varten).

(119) Yksinoikeusmääräyksillä on yleensä samat myönteiset ja kielteiset vaikutukset kilpailuun siitä riippumatta, koskevatko ne aluetta vai asiakasryhmää. Määräyksille on kaikissa tapauksissa yhteistä se, että ne rajoittavat sekä lisenssinsaajan mahdollisuuksia hyödyntää teknologiaa lisenssin soveltamisalan ulkopuolella että lisenssinantajan mahdollisuuksia hyödyntää teollis- ja tekijänoikeuksiaan lisenssin soveltamisalan sisällä.

(120) Niin kauan kuin lisenssi ei sisällä lisensoitujen teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämiseen liittymättömiä rajoituksia, yksinomaiset lisenssit ovat yleensä tehokkuutta lisääviä. Jos teollis- ja tekijänoikeuksien haltijalla ei ole lisensoitujen tuotteiden tuotantoon tai jakeluun tarvittavaa varallisuutta, sen kannalta on tehokkaampaa lisensoida ne jollekulle, jolla tällaista varallisuutta on. Yksinoikeudet voivat olla lisäksi tarpeen, jotta turvattaisiin lisenssinsaajan tekemät erityiset investoinnit ilmaiselta hyödyntämiseltä ja ratkaistaisiin investoinneista pidättäytymiseen mahdollisesti liittyvä ongelma (ns. "hold-up problem"). On myös muistettava, että yksinoikeuksien myöntäminen kannustaa yleensä molempia osapuolia investoimaan lisäparannuksiin, mikä edistää jatkoinnovaatioita.

(121) Kilpailuun mahdollisesti kohdistuvien kielteisten vaikutusten osalta on tarpeen erottaa toisistaan sopimukset, joissa osapuolten suhde on vertikaalinen, ja kilpailijoiden väliset sopimukset.

(122) Jos sopimuspuolten suhde on vertikaalinen, eli ne eivät ole kilpailijoita, eikä muita rajoituksia ole, edellä määritellyillä yksinomaisilla lisensseillä ei yleensä ole merkittävää kielteistä vaikutusta ja ne jäävät 81 artiklan 1 kohdan ulkopuolelle.⁴⁶ Tällaisessa tapauksessa lisenssin myöntämättä jättäminen (eli teknologiaa ei hyödynnettäisi tai lisenssinantaja hyödyntäisi sitä itse) olisi kilpailun kannalta huonompi vaihtoehto kuin yksinomaisen lisenssin myöntäminen. Yksinoikeusmääräykset muiden kuin kilpailijoiden välisissä lisenssisopimuksissa sen sijaan voivat aiheuttaa kilpailuongelmia kahdessa tapauksessa.

(123) Näin voi ensinnäkin käydä, jos lisenssi vaikuttaa lisenssinsaajien väliseen kilpailuun. Tämän osalta on todettava, että muiden kuin kilpailijoiden välistä yksinoikeudellista kasvinkasvattajien lisenssiä koskevassa asiassa *Nungesser* antamassaan tuomiossa⁴⁷ tuomioistuimien katsoi, että avoin yksinoikeudellinen lisenssi eli lisenssi, joka ei vaikuta rinnakkaistuonnin harjoittajien tai muiden alueiden lisenssinsaajien kaltaisten kolmansien asemaan, ei itsessään ole perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan (nyk. 81 artiklan 1 kohta) vastainen (kursiivi lisätty). Tämä merkitsee sitä, lisenssinsaajien väliset alueelliset tai asiakkaita koskevat rajoitukset voivat kuulua 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan (ks. 5.2.1 kappale jäljempänä).

(124) Toinen tilanne on tapaus, jossa lisenssinsaajalla on merkittävää markkinavoimaa lisensoitujen tuotteiden markkinoilla ja yksinoikeusmääräykset vahvistavat sen markkina-asemaa. Näin voi käydä erityisesti silloin, kun yrityksellä on määräävä asema tuotemarkkinoilla ja se hankkii yksinoikeuden tiettyyn teknologiaan, minkä seurauksena muut yritykset eivät voi kilpailla samoilla markkinoilla. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin havaitsi tällaisen markkinoiden sulkemisvaaran asiassa *Tetra Pak I*.⁴⁸ TSRP:ssä valittu ratkaisu oli myöntää poikkeus yksinomaisille lisensseille osapuolten markkinaosuudesta riippumatta. Näin ollen tällaisia sulkemisongelmia voidaan nykyisten sääntöjen nojalla käsitellä 81 artiklan mukaisesti ainoastaan peruuttamalla ryhmäpoikkeus.

(125) Tässä yhteydessä on tärkeää määritellä olosuhteet, joissa lisenssisopimuksen osapuolten voidaan katsoa olevan vertikaalisessa suhteessa. Tällaisia tilanteita on neljä:

- Lisenssinantaja ei hyödynnä teknologiaa itse eli antaja on läsnä vain merkityksellisillä teknologiamarkkinoilla, eikä lisenssinsaaja toimi merkityksellisillä teknologiamarkkinoilla toimittajana. Tällaisessa tilanteessa osapuolet toimivat sopimuksen kannalta taloudellisen prosessin eri portaalla ja niiden suhde on puhtaasti vertikaalinen.

- Lisenssinantaja hyödyntää teknologiaansa itse eli on läsnä sekä merkityksellisillä teknologiamarkkinoilla että tuotemarkkinoilla, kun taas lisenssinsaaja ei toimi kummillakaan markkinoilla. Tässäkään tilanteessa lisenssi ei poista kilpailua, jota olisi voinut olla lisenssinantajan ja -saajan välillä ilman lisenssiä.

⁴⁶ Tämä vastaa Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöä, jonka mukaan muiden kuin kilpailijoiden väliset avoimet yksinomaiset lisenssit eivät periaatteessa kuulu 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan. Ks. *Nungesser (LC) KG ja Kurt Eisele v. komissio* (Kok. 1982, s. 2015).

⁴⁷ *Nungesser (LC) KG ja Kurt Eisele v. komissio* (Kok. 1982, s. 2015).

⁴⁸ *Tetra Pak v. komissio* (Kok. 1990, s. II-309). Kyseisessä asiassa Tetra Pakilla oli itse asiassa kilpailusuhde lisenssinantajan (BTG) kanssa elintarvikkeiden steriilien pakkausprosessien teknologiamarkkinoilla, koska se oli kehittänyt kilpailevan teknologian ennen lisenssiä. Tästä erosta huolimatta markkinoiden sulkemisongelma, joka oli keskeisellä sijalla tuomioistuimen tuomiossa, voi syntyä myös, kun lisenssinsaajalla ei ole omaa teknologiaa (eikä näin ollen kilpailusuhdetta lisenssinantajan kanssa) vaan se tekee yksinoikeudellisen lisenssisopimuksen, joka kattaa korvaavat teknologiat.

- Lisenssinantaja ja lisenssinsaaja tuottivat kilpailevia tuotteita ennen innovaatiota mutta lisensoitu valmistusprosessi tai patentoitu tuote merkitsee niin suurta läpimurtoa, että ilman lisenssiä niiden välillä ei olisi minkäänlaista kilpailua. Tätäkin tilannetta voidaan pitää vertikaalisena.

- Lisenssinantajan ja lisenssinsaajan teollis- ja tekijänoikeudet ovat toisensa estävässä asemassa.

(126) Kuten edellä 3 jaksossa todettiin, TSRP:ssa esitetyssä kilpailevien yritysten määritelmässä otetaan huomioon ensimmäinen ja toinen tilanne mutta pidetään kolmatta ja neljättä luonteeltaan horisontaalisina.

(127) Jos osapuolet ovat horisontaalisessa suhteessa eli jos lisenssi estää kilpailun, jota olisi voinut olla lisenssinantajan ja saajan välillä ilman lisenssiä, kilpailijoiden väliset yksinomaiset lisenssit voivat antaa aiheutta useisiin kysymyksiin edellä mainittujen kilpailuongelmien lisäksi.

(128) Ensinnäkin yksinoikeus johtaa usein markkinoiden tai asiakkaiden jakoon, varsinkin jos yksinomainen lisenssi on vastavuoroinen tai yksinoikeus ulottuu myös lisensoimattomiin kilpaileviin tuotteisiin. Tällainen markkinoiden jakaminen on tavallisesti kiellettyä.

(129) Tietyissä tilanteissa, erityisesti jos lisensointi koskee yhteisyritystä tai ei ole vastavuoroista, yksinoikeus voi lisäksi johtaa tuotemerkkien välisen kilpailun häviämiseen ja voi rajoittaa kilpailua erityisesti innovaatiomarkkinoilla vähentämällä lisenssinsaajan motivaatiota tehdä lisäinvestointeja oman teknologiansa tutkimukseen ja kehittämiseen. Tällaiset sopimukset voivat kuitenkin johtaa myös tehokkuusetuihin. Jotta voitaisiin arvioida, ylittävätkö tehokkuusedut kilpailuun kohdistuvat negatiiviset vaikutukset, on arvioitava osapuolten markkinavoima ja sopimuksen vaikutusalueeseen kuuluvien markkinoiden rakenne.

(130) Edellä esitetty analyysi sekä muiden kuin kilpailijoiden välisistä että kilpailijoiden välisistä lisensointijärjestelyistä vastaa käytäntöä, jonka komissio on omaksunut vertikaalisten rajoitusten ja horisontaalisten yhteistyösopimusten alalla, mutta on ristiriidassa TSRP:lle tunnusomaisen muotoseikkoihin tiukemmin pitäytyvän lähestymistavan kanssa. Tämän osalta voidaan tehdä seuraavat huomautukset:

(a) TSRP kattaa 1 artiklansa nojalla vain alueellisen yksinoikeuden eikä siinä myönnetä ryhmäpoikkeusta lisensseille, joilla myönnetään lisenssinsaajalle asiakasryhmää tai käyttöalaa koskevia yksinoikeuksia. TSRP:n kapea soveltamisala voi merkitä yrityksille oikeusvarmuuden puutetta, ja jos sopimus on muiden kuin kilpailijoiden välinen, TSRP:ta voidaan pitää sekavana verrattuna taloudelliset näkökohdat ja vaikutukset huomioon ottavampaan politiikkaan. Jos sopimus sen sijaan on kilpailijoiden välinen, alueellisen yksinoikeuden kattavassa nykyisessä ryhmäpoikkeuksessa ei ehkä oteta riittävästi huomioon vaaraa markkinoiden jakamisesta.

(b) TSRP kattaa taitotiedon yksinomaiset lisenssit vain enintään kymmenen vuotta siitä, kun jokin "käyttöluvan saajista saattaa käyttöluvan kohteena olevan tuotteen markkinoille ensimmäistä kertaa" (1 artiklan 3 kohta). Siinä kielletään lisäksi kaikki yli kymmenen vuotta kestävät yksinoikeusmääräykset, vaikka alkuperäistä taitotietoa olisi parannettu kyseisenä ajanjaksona (1 artiklan 7 kohta). Tämä periaate voi tuntu ylivoimaiselta, jos sitä verrataan asetuksen N:o 2790/1999 periaatteeseen, jonka mukaan taitotietoon liittyville lisensseille myönnetään yksinmyyntisopimusten yhteydessä poikkeus ilman aikarajaa. Pitkäaikaisten

yksinoikeudellisten taitotietolisenssien pitäminen vakavimpiin rajoituksiin kuuluvina voi todellisuudessa estää yrityksiä harjoittamasta tehokasta liiketoimintaa, joka olisi voinut edistää uuden teknologian levittämistä.

(c) TSRP:ssa sovellettu 'kilpailevien yritysten' käsite on laaja. Kilpailevien yritysten realistisempi määritelmä voisi vähentää niiden lisenssisopimusten määrää, jotka jäävät ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle 5 artiklassa säädettyjen 10 prosentin ja 20 prosentin markkinaosuusrajojen vuoksi. Lisäksi 5 artiklan 1 kohdan 3 alakohdassa jätetään ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle tietyt yksinoikeuden sisältävät ristikkäiset lisenssijärjestelyt, vaikka sopimus olisi tarpeen poistamaan päällekkäisistä patenttihakemuksista aiheutuva estevaikutus. Läpimurtoa merkitsevän teknologian käyttöönottoa koskevia sopimuksia pidetään joskus kilpailijoiden välisinä sopimuksia, vaikka määrittelemällä kilpailijat suppeammin sopimuksia voitaisiin pitää vertikaalisina ja niihin voitaisiin laajemmin soveltaa ryhmäpoikkeusta.

(d) TSRP:ssa ei oteta huomioon kaikkia markkinoita, joihin yksinomaisilla lisensseillä voi olla vaikutusta. Siinä ei myöskään puututa tehokkaasti kilpailijoiden välisistä yksinomaisista lisensseistä seuraaviin mahdollisiin markkinoiden sulkemisongelmiin eikä tuotemerkkien väliseen kilpailuun liittyviin ongelmiin.

(131) Edellä esitetystä tarkastelusta seuraakin kysymys, olisiko asetusta N:o 240/96 muutettava tai olisiko se korvattava, jotta voitaisiin ottaa taloudelliset tekijät paremmin huomioon ja tasapainottaa yksinoikeudellisten lisenssisopimusten kilpailua edistävät ja kilpailua haittaavat vaikutukset.

5.1.4 Monenväliset lisenssit

(132) Koska TSRP kattaa vain kahdenväliset lisenssisopimukset, huomattava määrä monimutkaisempia järjestelyitä, kuten lisensointiohjelmat, lisenssien monenvälinen yhdistäminen ja lisenssipaketit, jäävät sen soveltamisalan ulkopuolelle. Kuten 4 jaksossa todettiin, tällaisista järjestelyistä on tullut yrityksille yhä tärkeämpiä ottaen huomioon uuden teknologian kasvava monimutkaisuus. Komissio onkin usein saanut tämäntyypisiä sopimuksia koskevia ilmoituksia.

(133) Tämän osalta voidaan todeta, että monenväliset lisenssit ja monenvälinen yhdistäminen voivat edistää kilpailua, jos niihin osallistuu muita kuin kilpailevia yrityksiä. Ne voivat erityisesti antaa osapuolille mahdollisuuden yhdistää täydentäviä tuotannontekijöitä, vähentää liiketoimien kustannuksia (esim. keskittämällä teknologiapakettien hankinnat), poistaa mahdollisuudet patentin saannin estämiseen ja välttää patentinloukkauksesta aiheutuvat kalliit oikeusjutut. Tällaiset tehokkuutta lisäävät ja kilpailua edistävät vaikutukset ovat todennäköisimpiä, kun yhdistäminen kattaa vain keskeiset teollis- ja tekijänoikeudet eli jokainen yhdistetty patentti on tarpeen uuden teknologian toteuttamiseksi. Muiden kuin kilpailijoiden välisillä monenvälisillä lisenssijärjestelyillä voi kuitenkin olla myös kilpailunvastaisia vaikutuksia kuten innovaatio- tai tuotemarkkinoiden sulkeminen. Jos sopimus lisäksi edellyttää sopimuspuolia myöntämään toisilleen lisenssin nykyiseen ja tulevaan teknologiaan mahdollisimman halvalla tai yksinoikeuden pohjalta, osapuolten motivaatio harjoittaa T&K-toimintaa voi vähentyä, koska ne voivat hyötyä ilmaiseksi lisenssijärjestelyihin osallistuvien muiden osapuolten saavutuksista.

(134) Monenvälisillä lisenssijärjestelyillä voi olla vakavia kilpailunvastaisia vaikutuksia, jos ne koskevat pääasiassa kilpailevaa teknologiaa eli jos niissä on mukana yrityksiä, jotka ilman yhteisiä lisenssijärjestelyitä olisivat olleet kilpailijoita kyseisillä teknologia- tai

tuotemarkkinoilla. Yhdistettyjen teollis- ja tekijänoikeuksien yhteinen markkinointi esimerkiksi voi antaa kilpailijoille mahdollisuuden sopia yhdessä tuotteista tai teknologiasta kolmansilta perittävistä hinnoista ja haitata uusien yritysten tuloa markkinoille. Se voi myös vähentää osapuolten halua harjoittaa tutkimusta ja kehitystä ja siten hidastaa innovaatioita.

(135) Tehokkuutta lisäävien tekijöiden ja mahdollisten kilpailuvastaisten vaikutusten osalta kysymys kuuluu, olisiko monenvälisten lisenssisopimusten kuuluttava ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan ja missä laajuudessa. On huomattava, että neuvoston asetuksen N:o 19/65 nojalla komissio ei voi myöntää ryhmäpoikkeusta useamman kuin kahden osapuolen lisenssisopimuksille, joten TSRP:n soveltamisalan laajentaminen tämän osalta edellyttää neuvoston asetuksen muuttamista. Vaihtoehtoisesti kyseisiä sopimuksia voitaisiin käsitellä antamalla niistä komission suuntaviivat.

5.1.5 Ristikkäiset lisenssit ja kahdenvälinen yhdistäminen (eli pooling)

(136) Tämän osalta voidaan tuoda esille kaksi seikkaa. Ensinnäkin TSRP:ta on kritisoitu siitä, että siinä sovelletaan erilaisia sääntöjä samanlaisiin järjestelyihin. TSRP kattaa tekniikan kahdenvälisen yhdistämisen muiden kuin kilpailijoiden välillä vain jos osapuoliin ei sovelleta alueellisia rajoituksia. Muiden kuin kilpailijoiden välisille ristikkäisille lisensseille sen sijaan myönnetään poikkeus, vaikka osapuolet myöntäisivät toisilleen alueellisia yksinoikeuksia. Koska muiden kuin kilpailijoiden kahdenvälisestä yhdistämisestä ja ristikkäisistä lisensseistä yleensä sovitaan samoista syistä ja niistä aiheutuu hyvin samanlaisia tehokkuutta lisääviä vaikutuksia, TSRP:n tiukempaa suhtautumista kahdenväliseen yhdistämiseen pidetään perusteettomana.

(137) Lisäksi kilpailijoiden väliset ristikkäiset lisenssi- ja yhdistämisjärjestelyt kuuluvat TSRP:n soveltamisalaan, vaikka osapuoliin ei sovelleta alueellisia rajoituksia lisensoitujen tuotteiden tai yhdistetyn teknologian valmistuksen, käytön tai markkinoille saattamisen osalta. Tämä sääntö on kuitenkin merkinnyt sitä, että TSRP:ssa painotetaan yhtä tiettyä ongelmaa (maantieteellisten markkinoiden jakoa) mutta jätetään huomiotta muut mahdolliset kilpailunvastaaiset vaikutukset (esim. hintaa/tuotantoa koskevien päätösten yhteensovittaminen) ja mahdolliset tehokkuusedut (esim. estävien patenttien poistaminen).

5.1.6 Kilpailijoiden väliset yhteisyritykset

(138) Kilpailijoiden välisen yhteisyrityksen toimintaa koskevat lisenssisopimukset kuuluvat TSRP:n soveltamisalaan aina 20 prosentin markkinaosuuteen asti, jos lisenssi rajoittuu tuotantoon, ja 10 prosenttiin asti, jos lisenssi sisältää jakelun. Nämä ylärajat perustuvat vastaaviin rajoihin erikoistumisopimuksista annetussa asetuksessa N:o 417 ja T&K-sopimuksista annetussa asetuksessa N:o 418. Ottaen huomioon kahteen uuteen ryhmäpoikkeusasetukseen (N:o 2658/2000 ja 2659/2000) sisältyvät muutokset, joissa nostettiin poikkeuksen ylärajat 20:een ja 25 prosenttiin, on syytä harkita uudelleen edellä mainittuja TSRP:n säännöksiä.

5.2 ERITYISIÄ RAJOITUKSIA KOSKEVAT KYSYMYKSET

5.2.1 Alueelliset ja asiakkaita koskevat rajoitukset

(139) *Nungesser*-tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että 81 artiklan 1 kohta koski ns. "suljettuja lisenssejä" eli lisenssejä, jotka sisältävät kolmansien asemaan vaikuttavia alueellisia rajoituksia. Suljetun lisenssin käsite kattaa sekä sopimukset, joilla kielletään lisenssinsaajaa myymästä asiakkaille, jotka veisivät lisensoidun tuotteen muille

lisenssinsaajille yksinoikeudella myönnetylle tai lisenssinantajalle varatulle alueelle, että sopimukset, joilla rajoitetaan lisenssinsaajien myyntiä toistensa alueille.

(140) TSRP:n 3 artiklan 3 kohdassa kielletään ensiksi mainittu rajoitus (kielto myydä alueella vientiä varten) mutta 1 artiklan 1 kohdan 4, 5 ja 6 alakohdassa myönnetään poikkeus toiseksi mainitulle rajoitukselle (eli lisenssinsaajien keskinäistä aktiivista ja passiivista myyntiä toistensa alueille koskevat rajoitukset). Lisenssinsaajan passiivista myyntiä muiden lisenssinsaajien alueille koskevien rajoitusten osalta TSRP:ssa rajoitetaan poikkeus "enintään viideksi vuodeksi *jonkin käyttöluvan saajan* ensimmäisestä käyttöluvan kohteena olevan tuotteen markkinoille saattamispäivästä yhteismarkkinoilla" (1 artiklan 2 ja 3 kohta, kursivointi lisätty).

(141) On syytä todeta, että kyseinen passiivista myyntiä koskeva poikkeus ei vastaa komission politiikkaa vertikaalisten rajoitusten alalla. Asetuksen N:o 2790/1999 4 artiklan b kohdan nojalla passiivisen myynnin rajoittaminen yksinmyyntisopimusten yhteydessä kuuluu vakavimpiin rajoituksiin. On myös huomattava, että asetuksen 81 artiklan 1 kohdan soveltamista passiivisen myynnin rajoittamiseen teollis- ja tekijänoikeuksien lisenssisopimusten yhteydessä ei voida hylätä oikeuksien sammumista koskevan teorian nojalla. Jos myynti perustuu ostajan oma-aloitteisiin tilauksiin, tämä merkitsee sitä, että ostaja etsii tuotetta lisenssinsaajan alueella ja ostaa sen sieltä, mikä johtaa lisensoitujen teollis- ja tekijänoikeuksien sammumiseen, vaikka kyseiset oikeudet perustuisivat kansalliseen lakiin. Taloudelliselta kannalta voidaan kysyä, ovatko investoinnit, jotka lisenssinsaajat yleensä tekevät käyttääkseen lisensoitua teknologiaa, luonteeltaan ja laajuudeltaan sellaisia, että ne oikeuttavat suojautumaan muiden lisenssinsaajien "vapaamatkustajuudelta" laajemmin kuin jakelijoilta yleensä. Komissio kehottaa toimittamaan asiaa koskevia tietoja ja huomautuksia voidakseen arvioida, onko TSRP:ssa omaksuttua ratkaisua tarkistettava.

(142) Toisin kuin alueelliset rajoitukset, asiakkaita koskevat rajoitukset eivät voi hyötyä TSRP:n soveltamisesta seuraavasta edusta. Asiakaskuntaa koskevat rajoitukset ovat kiellettyjä (3 artiklan 4 kohta), jos niistä on sovittu kilpailijoiden välillä, ja niitä pidetään harmaina sopimusehtoina, jos sopimuspuolet eivät ole kilpailijoita.

(143) Kuten edellä on todettu, osapuolten suhteen ollessa vertikaalinen alueellisilla yksinoikeuksilla ja asiakkaita koskevilla yksinoikeuksilla on samanlaisia positiivisia vaikutuksia (esim. vapaamatkustajuuteen ja investoinneista pidättäytymiseen liittyvien ongelmien ratkaiseminen) ja yleensä myös samanlaisia negatiivisia vaikutuksia (esim. markkinoiden sulkeminen ja markkinoiden jakamisen helpottaminen). Tämä osoittaa, että alueellisiin rajoituksiin ja asiakkaita koskeviin rajoituksiin olisi sovellettava samanlaisia sääntöjä. Tämän suhteen TSRP:n lähestymistapa ei ole systemaattinen eikä johdonmukainen.

(144) Komission politiikka vertikaalisten (jakelu)sopimusten alalla perustuu oletukseen, että alueellisten rajoitusten ja asiakkaita koskevien rajoitusten mahdolliset kilpailuvaikutukset eivät poikkea olennaisesti toisistaan. Tämän vuoksi asetuksessa N:o 2790/1999 sovelletaan molempaan tyyppiin rajoituksiin samoja sääntöjä ja myönnetään ryhmäpoikkeus tietyille alueellisille rajoituksille ja asiakkaita koskeville rajoituksille, jos sopimus ei ole kilpailevien yritysten välinen.

(145) Nämä huomautukset johtavat päätelmään, että asiakkaita koskevien rajoitusten jättäminen TSRP:n ulkopuolelle voi olla ylivarovaista, jos kyseessä oleva lisenssi ei ole kilpailijoiden välinen, ja voi johtaa ylimitoitettuun pelotevaikutukseen.

5.2.2 Tuotannon rajoittaminen ja tuotantopaikkakohtaiset lisenssit

(146) TSRP:n lähtökohta on, että "käyttöluvan antajalla on oikeus siirtää tekniikka ainoastaan rajoitettua tarkoitusta varten" (johdanto-osan 22 kappale) rikkomatta 81 artiklan 1 kohtaa. Tämä periaate vastaa lisenssinantajan yksinoikeuksia, jotka on suojattu teollis- ja tekijänoikeuksilla. TSRP:ssa otetaan tämä periaate huomioon vain tiettyjen sopimusehtojen osalta, kuten sellaisten, joilla lisenssi rajoitetaan tietyille tekniselle käyttöalalle tai tietyille tuotemarkkinoille, samoin kuin määrällisten rajoitusten osalta, jos ne sisältyvät "käyttölisensseihin" tai "kakkostoimittajalisensseihin". Periaatteen soveltaminen ei kuitenkaan ulotu määrällisiin rajoituksiin yleensä, vaan nämä ovat 3 artiklan 4 kohdan nojalla kiellettyjä.

(147) Jos lisenssinantaja voi normien mukaan myöntää lisenssin vain rajattuun tarkoitukseen, voidaan väittää, että määrälliset rajoitukset ovat yleensä oikeutettu keino rajoittaa lisenssin tarkoitusta. Kyseiset rajoitukset voivat olla perusteltuja taloudellisista syistä. Jos lisenssinantajan nykyinen tuotantokapasiteetti on kysyntää pienempi, voi olla tehokkaampaa lisensoida tekniikka toiselle firmalle kuin lisätä omaa tuotantokapasiteettiaan. Lisenssinantaja tekee näin vain voidessaan varmistaa, että kyseisen tuotteen kokonaistuotanto ei ylitä voiton maksimoinnin edellyttämää tasoa. Tällaisessa tapauksessa määrärajoitukset voivat olla lisenssin myöntämisen olennainen ehto ja voivat viime kädessä helpottaa (pikemminkin kuin estää) kokonaistuotannon lisäämistä.

(148) Tehokkuutta lisäävä vaikutus on todennäköisempi, kun osapuolet eivät ole toistensa kilpailijoita. Tällaisessa tapauksessa määrälliset rajoitukset eivät itse asiassa voi rajoittaa osapuolten välistä kilpailua, koska ilman lisenssiä lisenssinsaaaja ei olisi markkinoilla ollenkaan. Tällaiset rajoitukset eivät näin ollen johda kokonaistuotannon laskuun eivätkä rajoita tuotemerkkien välistä kilpailua.

(149) Muiden kuin kilpailijoiden väliset määrälliset rajoitukset voivat kuitenkin rajoittaa kilpailua vähentämällä lisenssinsaaajien kannustimia kilpailla toistensa kanssa. TSRP:ssa katsotaan myös, että määrällisillä rajoituksilla voi olla sama vaikutus kuin vientikielloilla (johdanto-osan 24 kappale), vaikkakin eräät vastaajat kiistivät tällaisen vaikutuksen todennäköisyyden, koska sopimus ei estä lisenssinsaaajaa myymästä yli rajojen.

(150) Kun lisenssisopimus sen sijaan on kilpailijoiden välinen, määrällisillä rajoituksilla voi olla vakavia kilpailunvastaaisia vaikutuksia, koska uuteen teknologiaan vaihtaminen yleensä saa lisenssinsaaajan joko luopumaan omasta tuotantoprosessistaan tai pidättäytymään omaan teknologiaansa perustuvien tuotantovälineiden kapasiteettia lisäävistä investoinneista. Näin ollen kilpailijoiden välisissä lisenssisopimuksissa sovitut tuotantokiintiöt voivat helposti johtaa tuotannon suoraan rajoittamiseen. Jos määrälliset rajoitukset lisäksi kattavat myös muut korvaavat tuotteet, joita lisenssinsaaaja valmistaa omaa teknologiaansa käyttäen, sopimus vastaa salaista kartellia.

(151) Asianomaisilta pyydetään edellä esitetyn pohjalta kommentteja siitä, olisiko määrällisiä rajoituksia pidettävä vakavimpina rajoituksina myös taloudelliset näkökohdat paremmin huomioon ottavassa politiikassa, ja jos vastaus on kyllä, missä määrin.

(152) *Tuotantopaikkakohtaisiin lisensseihin liittyy erityisiä kysymyksiä.*⁴⁹ Tuotantopaikkakohtainen lisenssi voidaan määritellä lisenssiksi, jossa lisenssinantaja tarjoaa lisenssinsaaajalle kaiken tarvittavan teknologian tietyllä tuotantopaikalla sijaitsevan tuotantolaitoksen rakentamiseksi, käyttämiseksi ja ylläpitämiseksi. Joissain tapauksissa lisenssinsaaaja voi laajentaa lisensoidun laitoksen kapasiteettia tai saada lisenssin lisälaitosta varten tavanomaisin kaupallisin ehdoin, jolloin tuotantopaikkakohtainen lisenssi ei aiheuta tuotannon rajoittamista. Joissain tapauksissa lisenssi sen sijaan koskee vain tietyn nimelliskapasiteetin omaavaa laitosta, jolloin se vastaa tuotannon rajoittamista.

(153) Kysymys kuuluu, olisiko kilpailijoiden välisten ja muiden välisten sopimusten erottelua sovellettava myös sellaisiin tuotantopaikkakohtaisiin lisensseihin, jotka merkitsevät tuotannon rajoittamista.

5.2.3 Kilpailukieltovelvoitteet

(154) TSRP:n 3 artiklan 2 kohdassa kielletään kaikki velvoitteet, joilla rajoitetaan "osapuolen kilpailua yhteismarkkinoilla toisen osapuolen, tähän etuyhteydessä olevien yritysten tai muiden yritysten kanssa tutkimus- tai kehitystyön, valmistuksen taikka kilpailevien tuotteiden käytön tai myynnin tai jakelun osalta". Näin ollen TSRP:ssa pidetään kaikkia kilpailukieltovelvoitteita vakavimpina rajoituksina riippumatta osapuolten välisestä kilpailusuhteesta ja niiden asemasta merkityksellisillä markkinoilla. TSRP:ssa ei lisäksi erotella toisistaan rajoituksia, jotka vaikuttavat lisenssinsaaajan mahdollisuuksiin harjoittaa itsenäistä T&K-toimintaa, käyttää kolmansien tai omaa kilpailevaa teknologiaa taikka jaella kilpailevia tuotteita.

(155) Kun tarkastellaan komission noudattamaa käytäntöä teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa asioissa, käy ilmi, että kilpailukieltovelvoitteet on yleensä kielletty.⁵⁰ Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntö on kuitenkin punnitumpi. Esimerkiksi asiassa *Kai Ottung v. Klee & Weilbach* tuomioistuin totesi, että kilpailukieltovelvoitteet voivat rajoittaa kilpailua 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla riippuen taloudellisesta yhteydestä, jossa sopimus tehtiin (kursiivi lisätty).⁵¹

(156) Ensimmäiseksi on katsottava, onko lisensointi kilpailijoiden välistä vai ei. Kilpailukieltovelvoitteet kilpailijoiden välisissä lisenssisopimuksissa uhkaavat vahvistaa kilpailunvastaista yhteistyötä esimerkiksi sulkemalla markkinat muiden yritysten teknologialta, rajoittamalla osapuolten itsenäistä T&K-toimintaa tai lisäämällä saman teknologian omaksuvien osapuolten välistä samankaltaisuutta.

(157) Käytännössä kilpailukieltovelvoitteita käytetään kuitenkin yleisemmin muiden kuin kilpailijoiden välisissä lisenssisopimuksissa. Jälkimmäisessä tapauksessa pääasiallinen kielteinen vaikutus on markkinoiden sulkeminen kolmansien teknologialta tai tuotteilta. Kyseinen kielteinen vaikutus riippuu muun muassa lisenssinantajan markkinavoimasta, markkinoille tulon muista esteistä, sopimuksen kestosta ja samanlaisten sopimusten mahdollisesta kumulatiivisesta vaikutuksesta. Kilpailukieltovelvoitteiden suurin positiivinen vaikutus on se, että ne voivat auttaa poistamaan vapaamatkustajuudesta aiheutuvat ongelmat.

⁴⁹ Tuotantopaikkakohtaiset lisenssit herättivät huomiota, kun komissio huhtikuussa 1997 antoi Repsol Quimican kantelun perusteella väitetedoksiannon Arco Chemicalin ja Repsolin välisestä sopimuksesta, joka esti jälkimmäistä laajentamasta kapasiteettiaan uudelle tuotantopaikalle Espanjaan.

⁵⁰ Ks. *AOIP/Beyrard*, 2.12.1975, ja *Vassen/Morris*, 10.1.1979.

⁵¹ Asia 320/87, Kok.1989, s. 1177.

Lisenssinantaja voi esimerkiksi pidättäytyä myöntämästä lisenssiä, jollei ole varmaa, ettei sen taitotieto tai teknologia edistä kilpailevien tuotteiden tuotantoa ja markkinoille saattamista.

(158) Vertaamalla tilannetta asetukseen N:o 2790, joka kattaa jakelusopimuksiin liittyvän teollis- ja tekijänoikeuksien lisensioinnin (esim. luvakesopimukset), voidaan olettaa, että muiden kuin kilpailijoiden välisten lisenssien tapauksessa lisenssinsaajan kieltämisellä käyttämästä kilpailevaa teknologiaa taikka käyttämästä tai myymästä kilpailevia tuotteita ei todennäköisesti ole merkittäviä markkinat sulkevaa vaikutusta teknologia- eikä tuotemarkkinoilla, jos lisenssinantajan markkinaosuus ei ylitä tiettyä ylärajaa. Näin ollen kyseisiin rajoituksiin voitaisiin yleisesti soveltaa ryhmäpoikkeusta toisin kuin nyt.

(159) Kun lisenssinantaja kieltää lisenssinsaajaa harjoittamasta kilpailevaa T&K-toimintaa, ei ole yhtä selvää, että lisenssisopimus ei ole kilpailijoiden välinen. Tällöin myöskään tehokkuusperustelut eivät ehkä ole yhtä vahvoja ja vaara innovaatioiden viivästymisestä voi olla suurempi. Vaara kasvaa, kun velvoite olla kilpailematta T&K:n suhteen kattaa myös lisenssiin liittymättömät teknologian alat tai vaikuttaa niihin.

(160) Nämä kysymykset liittyvät läheisesti keskusteluun markkinaosuusrajojen käytöstä tekniikansiirron yhteydessä. Asianomaisia pyydetään kommentoimaan, missä määrin kilpailukieltovelvoitteille olisi myönnettävä ryhmäpoikkeus.

5.2.4 Sitominen

(161) Komissio on aikaisemmin suhtautunut yleensä kielteisesti sitomiseen, jos se on koskenut lisenssinantajan suoraan⁵² tai tämän nimittämien yritysten⁵³ toimittamia patentoimattomia tuotteita. Asiassa *Windsurfing* antamassaan tuomiossa⁵⁴ Euroopan yhteisöjen tuomioistuin vahvisti komission päätöksen sellaisen lisenssisopimuksen kieltämisestä, jossa lisenssinantaja asetti patentin (joka kattoi purjelautojen varusteet) lisensioinnin ehdoksi sen, että lisenssinsaajan oli hyväksyttävä velvoite ostaa, käyttää ja myydä vain lisenssinantajan aiemmin hyväksymiä purjelautoja. Kyseisessä asiassa lisenssinantajan patentti ei kattanut sidottuja tuotteita (eli varusteiden kanssa käytettäviä lautoja). Tuomioistuin katsoi, että lisenssinsaajalle keinotekoisesti asetettu velvoite myydä patentoitua tuotetta yhdessä patentin soveltamisalaan kuulumattoman tuotteen kanssa ei ollut patentin hyödyntämisen kannalta välttämätöntä, ja tästä syystä se kuului 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan. Tuomioistuin ei kuitenkaan käsitellyt 81 artiklan 3 kohdan soveltamista tällaiseen velvoitteeseen. Näin ollen Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntö ei estä mahdollisuutta tarkastella sitomisesta seuraavia mahdollisia tehokkuusetuja 81 artiklan 3 kohdan nojalla.

(162) Sitomisesta kilpailulle aiheutuva nettovaikutus riippuu yleensä markkinavoimasta, joka lisenssinantajalla on merkityksellisillä teknologia- ja tuotemarkkinoilla. Näin ollen sitominen voi olla haitallista, jos markkinavoimaa omaava lisenssinantaja käyttää kyseistä rajoitusta levittääkseen markkinavoimaansa sitovan tuotteen markkinoilta sidotun tuotteen markkinoille tarkoituksenaan sulkea jälkimmäiset markkinat kilpailijoilta tai voidakseen periä kilpailukykyiset hinnat ylittäviä hintoja. Samanlaisia argumentteja voidaan soveltaa, kun sitomista käytetään pakottamaan lisenssinsaaja hyväksymään muita lisenssejä.

⁵² Ks. esim. asiassa *Vassen/Morris* 10 päivänä tammikuuta 1979 tehty komission päätös.

⁵³ Ks. esim. asiassa *Velcro/Aplix* 26 päivänä heinäkuuta 1988 tehty komission päätös.

⁵⁴ Asia 193/83, Kok.1989, s. 611.

(163) Koska TSRP:ssa ei puututa yhteisestä tuotannosta tai yhteisestä jakelusta taikka laadun yhdenmukaistamisesta seuraaviin mahdollisiin tehokkuusuihin, on muistettava, että komission suhtautuminen sitomiseen on muuttunut huomattavasti sen jälkeen kun se tarkisti politiikkaansa vertikaalisten rajoitusten suhteen. Asetuksessa N:o 2790/1999 myönnetään ryhmäpoikkeus muiden kuin kilpailijoiden väliselle sitomiselle 30 prosentin markkinaosuusrajaan asti.

(164) Tämä antaa aihetta kysymykseen, olisiko TSRP:ta tarkistettava siten, että muiden kuin kilpailijoiden välinen sitominen vapautettaisiin nykyisestä epävarmuudesta myöntämällä sille ryhmäpoikkeus tiettyyn markkinaosuusrajaan asti, kuten vertikaalisiin rajoituksiin sovellettavissa säännöissä tehdään. Asianomaisilta pyydetään tähän liittyviä huomautuksia.

5.2.5 *Lisenssien takaisinmyöntäminen (grant-backs)*

(165) Kuten 2.2 jaksossa on todettu, lisenssinantajan ja -saajan väliset vastavuoroiset lisenssien takaisinmyöntämistä koskevat velvoitteet, joihin ei sisälly yksinoikeutta, kuuluvat TSRP:n soveltamisalaan. Lisenssinsaajaan kohdistetuille muille kuin vastavuoroisille takaisinmyöntämisvelvoitteille tai yksinoikeuteen perustuvalla takaisinmyöntämisellä, joka koskee alkuperäisestä teknologiasta erotettavissa olevia parannuksia, ei TSRP:ssa sen sijaan myönnetä poikkeusta ja niitä pidetään harminaisina sopimusehtoina.

(166) Taloudelliselta kannalta tarkasteltuna lisenssien takaisinmyöntäminen voi antaa osapuolille mahdollisuuden jakaa lisensoituun teknologiaan perustuviin jatkoinnovaatioihin liittyvät riskit ja kustannukset, mikä voi edistää innovaatiotoimintaa ja sen tulosten lisensointia myöhemmin. Lisenssien takaisinmyöntäminen voi toisaalta haitata kilpailua, jos se vähentää huomattavasti lisenssinsaajan motivaatiota investoida lisensoidun teknologian parantamiseen. Yksinoikeuteen perustuvaan takaisinmyöntämiseen verrattuna yksinoikeudettomalla takaisinmyöntämisellä tuskin on kilpailunvastaisia vaikutuksia. Yksinoikeuteen perustuvan takaisinmyöntäminen sen sijaan voi vaikuttaa etukäteen lisenssinsaajan kannustimiin toteuttaa lisensoituun teknologiaan liittyviä innovaatioita.

(167) On kyseenalaista, missä määrin muiden kuin vastavuoroisten velvoitteiden jättäminen ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle on välttämätöntä lisenssinsaajan innovaatiokannusteiden suojelemiseksi etukäteen.

(168) Tämän vuoksi TSRP:ta on tarkistettava sen selventämiseksi, voivatko muu kuin vastavuoroinen ja tietynlainen yksinoikeudellinen takaisinmyöntäminen hyötyä ryhmäpoikkeuksesta.

5.2.6 *Kiistämisen kieltävät sopimusehdot*

(169) Koska ilmoittamisjärjestelmästä ollaan mahdollisesti luopumassa, TSRP:ssa tällä hetkellä harmaiksi sopimusehdoiksi luokiteltujen kiistämisen kieltävien sopimusehtojen oikeudellinen kohtelu on arvioitava uudelleen.

(170) Jotta voitaisiin perustella kyseisten rajoitusten mahdollinen sisällyttäminen ryhmäpoikkeuksen piiriin, voidaan esittää, että kiistämisen kieltävät sopimusehdot voivat tietyissä olosuhteissa helpottaa lisenssin myöntämistä ja teknologian levittämistä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa pieni teknologiayritys myöntää lisenssin suuremmalle yritykselle ja pelkää, että lisenssinsaaja omii taitotiedon ja kiistää patentin pätevyyden. Toisaalta voidaan väittää, että kiistämisen kieltävillä sopimusehdoilla voi olla huomattavia kilpailunvastaisia vaikutuksia ilman mitään hyötyä, jos lisensoitu patentti on

todellisuudessa mitätön tai lisensoitu taitotieto ei ole huomattavaa eikä salaista. Ne voivat johtaa lisensoidun tuotteen korkeampaan hintaan, koska lisenssinsaaja joutuu maksamaan rojaltimaksuja. Ne voivat myös estää lisenssinsaajaa kilpailemasta lisenssinantajan kanssa. Näin voi olla esimerkiksi silloin, jos lisenssinsaajaa estetään kiistämistä lisenssiin liittymättömien teollis- ja tekijänoikeuksien pätevyys.

(171) Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntö ei ole tässä asiassa vielä täysin vakiintunutta. Asiassa *Bayer vastaan Sülhölfer* antamassaan tuomiossa tuomioistuin totesi, että patentin lisensoimista koskevaan sopimukseen sisältyvä kiistämisen kieltävä ehto voi rajoittaa kilpailua 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla riippuen oikeudellisesta ja taloudellisesta yhteydestä (kursiivi lisätty).⁵⁵ Tuomioistuin lisäsi, että on erityisen tärkeää varmistaa, onko ehto omiaan rajoittamaan kilpailua tuntuvasti ottaen huomioon yritysten asema kyseisten tuotteiden markkinoilla.⁵⁶ Aiemmassa, asiassa *Windsurfing* antamassaan tuomiossa tuomioistuin kuitenkin oli katsonut, että tällainen ehto ei selvästikään kuulu patentin ydinsisältöön ja rikkoo 81 artiklan 1 kohtaa.⁵⁷

(172) Lisäksi on muistettava, että komission asetus N:o 2659/2000 ei kata T&K-sopimuksia, joissa osapuolia estetään kiistämistä merkityksellisten teollis- ja tekijänoikeuksien pätevyys tämän rajoittamatta "mahdollisuutta määrätä tutkimus- ja kehityssopimuksen irtisanomisesta, jos yksi osapuolista kiistää tällaisten immateriaalioikeuksien pätevyyden".⁵⁸

(173) Asianomaisia pyydetään ilmaisemaan mielipiteensä sen suhteen, olisiko lisenssisopimusten tulevassa ryhmäpoikkeuksessa omaksuttava samanlainen käytäntö kuin asetuksessa N:o 2659/2000.

6. PÄÄTELMÄT JA TULEVAISUUDEN VAIHTOEHDOT

(174) Tässä raportissa esitetty alustava arvio TSRP:sta osoittaa, että on painavia syitä tarkistaa TSRP:ta perusteellisesti.

(175) Ensinnäkin TSRP:n katsotaan yleisesti pitäytyvän liikaa muutoseikkoihin ja olevan liian monimutkainen ja soveltamisalaltaan suppea. Se ei kata monia lisenssijärjestelyistä, joista ei aiheudu suurta vaaraa kilpailulle. Tämä ongelma tuntuu vain kasvavan uusien lisensointimuotojen myötä. TSRP on joissain tapauksissa tehnyt säännösten noudattamisen yrityksille tarpeettoman raskaaksi ja pakottanut ne lainsäädännölliseen pakkopaitaan, jolloin kilpailusääntöjen noudattamisen valvonnan pelotevaikutus on ehkä ylikorostunut, millä on voinut olla kielteinen vaikutus dynaamiseen tehokkuuteen.

(176) TSRP:ssa ei myöskään tunnuta painottavan tarpeeksi tuotemerkkien välisiä kysymyksiä eikä siinä suhtauduta johdonmukaisesti lisenssinantajien ja lisenssiensaajien väliseen suhteeseen. Tämän vuoksi se voi kattaa tiettyjä lisenssijärjestelyitä, joita ei pitäisi kattaa, koska ne voivat vahingoittaa kilpailua ja johtaa sekä dynaamisen että allokativisen tehokkuuden laskuun.

⁵⁵ Asia 65/86, tuomio 27.9.1988 (Kok. 1988, s. 5249, 16 kohta).

⁵⁶ Ks. edellinen alaviite, 19 kohta.

⁵⁷ Asia 193/83, tuomio 25.2.1986 (Kok. 1986, s. 611, 92 ja 93 kohta).

⁵⁸ Asetus N:o 2659/2000, 5 artikla.

(177) TSRP ei myöskään vastaa vertikaalisten ja horisontaalisten sopimusten alalla viime aikoina tehtyjä uudistuksia, mikä vaikuttaa yhteisön kilpailupolitiikan johdonmukaisuuteen ja sääntöjen ennustettavuuteen.

(178) Komissio voi näin ollen joutua laatimaan uudet kilpailusäännöt lisenssisopimuksille. Niissä voisi olla kyse laajasta, puitesäädöstyypisistä ryhmäpoikkeuksesta, johon yhdistettäisiin suuntaviivat. Uuden ryhmäpoikkeusasetuksen soveltamisalan on katettava useammanlaisia patentti- ja taitotietosopimuksia kuin TSRP, mutta on myös tutkittava, onko tarpeen sisällyttää siihen muita teollis- ja tekijänoikeusjärjestelyitä, erityisesti tekijänoikeuksien lisenssisopimuksia. Uutta asetusta pyritään linjaamaan uuden tyyppisten ryhmäpoikkeusasetusten kanssa rajoittamalla määräyksiin perustuvaa lähestymistapaa ja keskittymällä lyhyeen luetteloon vakavimmista rajoituksista.

(179) On myös pohdittava, missä määrin tällaisen laajan ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaa on rajoitettava markkinaosuusrajoilla tai muilla rajoilla kilpailun ja innovaatioiden suojelemiseksi tehokkaasti. Lähtökohtana on, että suuri markkinaosuus tai markkinavoima ei välttämättä ole huono asia, koska se usein perustuu onnistuneeseen innovaatiotoimintaan ja nimenomaan tätä toimintaa on suojeltava. On kuitenkin myös totta, että suurin osa kielteisistä kilpailuvaikutuksista syntyy tilanteissa, joissa lisenssinantajalla tai -saajalla on tietty määrä markkinavoimaa ja joissa yleinen ryhmäpoikkeus ei näin ollen ehkä ole yhtä sopiva. Voidaan todeta seuraavaa:

- on tarkoituksenmukaisempaa soveltaa markkinaosuusrajoja sellaisiin rajoituksiin, jotka eivät liity lisensoidun teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämiseen, kuin rajoituksiin, jotka liittyvät lisensoituihin teollis- ja tekijänoikeuksiin;
- sellaisten rajoitusten osalta, jotka liittyvät lisensoituihin teollis- ja tekijänoikeuksiin, on tarkoituksenmukaisempaa soveltaa markkinaosuusrajoja kilpailijoiden väliseen eikä muunlaiseen lisensointiin;
- ei ole tarkoituksenmukaista kattaa määräävässä asemassa olevien yritysten lisensointia ryhmäpoikkeuksella, koska määräävässä asemassa olevien yritysten kilpailunvastaisille sopimuksille ei periaatteessa voida myöntää poikkeusta. Suuntaviivojen avulla voitaisiin kuitenkin selventää tilanteita, joissa lisensointiin liittyvät rajoitukset eivät kuulu 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan.

(180) Joissain lisensointitilanteissa voi olla tavallista vaikeampaa määritellä markkinat ja selvittää markkinaosuudet. Näin ei välttämättä ole, jos teollis- ja tekijänoikeudet koskevat vain pieniä parannuksia nykyisiin teknologioihin tai tuotteisiin, missä tapauksessa lisenssisopimuksen vaikutusalaan kuuluvat nykyiset tuote- ja teknologiamarkkinat ovat myös merkitykselliset markkinat. Tilanne on kuitenkin toinen, kun teollis- ja tekijänoikeudet koskevat suurta parannusta tai läpimurtoa nykyisten teknologioiden tai tuotteiden alalla. Tällaisissa tilanteissa on tutkittava, edellyttääkö analyysi ehkä tutkimus- ja kehitysmarkkinoiden (innovaatiomarkkinat) erottamista ja voidaanko käyttää muita markkinavoiman osoittimia.

(181) Komission on harkittava, onko tulevan ryhmäpoikkeusasetuksen syytä kattaa myös monenvälinen lisensointi. Jos on, tämä edellyttää muutosta neuvoston asetukseen N:o 19/65, joka tällä hetkellä kattaa vain kahden osapuolen väliset lisenssisopimukset.

(182) Komissio on laatinut julkista kuulemista varten tuleville säännöille seuraavanlaiset puitteet, jotka eivät kuitenkaan merkitse sitä, etteikö muistakin vaihtoehtoista voitaisi keskustella.

(183) Tärkeintä on erotella ensimmäiseksi, onko lisensointi kilpailijoiden välistä vai ei. Komission on mietittävä, kuinka tämä ero voidaan ja pitäisi tehdä käytännössä. Keskustelun lähtökohtana viitataan edellä 125 ja 126 kohdassa esitettyihin huomioihin.

(184) *Muiden kuin kilpailijoiden välisen* lisensoinnin osalta tuleva ryhmäpoikkeus voisi olla seuraavanlainen:

- Siinä voitaisiin käsitellä rajoituksia, jotka eivät liity lisensoitujen teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämiseen (esim. kilpailukiellot ja sitominen), samalla tavalla kuin asetuksessa N:o 2790/1999 (30 %:n markkinaosuusraja, tietyt vakavimmat rajoitukset ja ehdot).

- Ryhmäpoikkeuksen soveltamista lisensoitujen teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämiseen liittyviin rajoituksiin (esim. maantieteelliset, asiakas- ja käyttöalajaoitukset) voitaisiin rajoittaa asettamalla määräävälle asemalle yläraja. Ryhmäpoikkeus voisi sisältää lyhyen luettelon vakavimmista rajoituksista, erityisesti hintarajoituksista ja mahdollisesti tietyistä alueellisista rajoituksista. Se voisi myös sisältää ehtoja, joilla tietyt rajoitukset jätetään ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle (erotettavuus).

- Jos markkinaosuusrajaa ja määräävää asemaa koskevaa ylärajaa ei ylitetä, voitaisiin soveltaa peruuttamismenettelyä.

(185) Sellaisten rajoitusten osalta, jotka eivät liity lisensoitujen teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämiseen, tämä loisi yhdenmukaisuutta ryhmäpoikkeusasetuksen N:o 2790/1999 kanssa. TSRP:een verrattuna tämä merkitsisi sitä, että tietyille tällä hetkellä mustalla tai harmaalla listalla oleville rajoituksille myönnettäisiin poikkeus tiettyyn markkinaosuusrajaan asti. Vaihtoehto olisi jättää kyseiset rajoitukset ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle, kuten TSRP:ssa nyt tehdään.

(186) Lisensoitujen teollis- ja tekijänoikeuksien hyödyntämiseen liittyvien rajoitusten, kuten maantieteelliset, asiakas- ja käyttöalajaoitukset, osalta määräävää asemaa koskeva yläraja olisi sekä tarpeen 81 artiklan 3 kohtaan sisältyvän viimeisen edellytyksen kannalta että tarkoituksenmukainen, jotta markkinoiden sulkemisen vaara voitaisiin ottaa huomioon. Ylärajaa sovellettaisiin vain, jos sopimus kuuluu 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan ja esimerkiksi markkinoiden sulkemisen yhteydessä. Asiaa selventävissä suuntaviivoissa voitaisiin kuvailla, millaisissa tilanteissa yksinoikeudelliset lisenssit todennäköisesti eivät kuulu 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan ottaen erityisesti huomioon tyypillinen markkinatilanne ilman lisenssiä. Käyttöön voitaisiin myös ottaa lyhyempi vakavimpien rajoitusten luettelo, jotta tietyt rajoitukset eivät enää olisi automaattisesti sääntöjenvastaisia. Näihin voisivat kuulua määrälliset rajoitukset, tietyt asiakkaita koskevat rajoitukset sekä enimmäishinta ja ohjevähittäishinta. Alueelliset rajoitukset edellyttävät monitahoisempaa lähestymistapaa. Vaikka vakavimpien rajoitusten luettelo perustuu ryhmäpoikkeusasetukseen N:o 2790/99, siinä on otettava huomioon lisenssisopimusten ominaispiirteet.

(187) *Kilpailijoiden välisen* lisensoinnin osalta tuleva ryhmäpoikkeus voisi olla seuraavanlainen:

- Sitä voitaisiin rajata enintään 25 prosentin markkinaosuusrajalla.

- Se sisältäisi luettelon vakavimmista rajoituksista, joilla suoraan tai välillisesti
 - vahvistetaan hinnat
 - rajoitetaan tuotantoa tai myyntiä
 - jaetaan alueita tai asiakkaita.
- Siihen on ehkä myös sisällytettävä ehtoja, joilla tietyt rajoitukset jätetään ryhmäpoikkeuksen ulkopuolelle (erotettavuus).

(188) Tämä loisi yhdenmukaisuutta ryhmäpoikkeusasetuksen N:o 2659/2000 kanssa. TSRP:een verrattuna tämä merkitsisi monitahoisempaa suhtautumista yhdistämisjärjestelyihin, ristikkäisiin lisenssisopimuksiin, yhteisyrityksiä koskeviin lisenssisopimuksiin sekä rajoituksiin, jotka eivät koske itse teollis- ja tekijäoikeuksien hyödyntämistä, kuten kilpailukielto ja sitominen. Nämä rajoitukset ovat tällä hetkellä joko TSRP:n soveltamisalan ulkopuolella tai kiellettyjä. Kilpailijoiden välisten alueellisten rajoitusten suojelua yksinoikeudellisissa lisenssisopimuksissa on perusteltua vähentää.

(189) Siltä varalta, että mainitut rajat ylittyvät, kilpailupolitiikkaa olisi selvennettävä suuntaviivoilla, joissa viitataan tarvittaessa horisontaalista yhteistyötä koskeviin suuntaviivoihin ja vertikaalisia rajoituksia koskeviin suuntaviivoihin.

(190) Tarkistettaessa nykyisiä sääntöjä ja suunniteltaessa tulevaa säännöstöä on otettava huomioon, että uusien tuotteiden ja teknologioiden innovaatiot ovat pitkällä aikavälillä merkittävän ja runsaan kilpailun perusedellytys. Tämän vuoksi ei pidä liikaa korostaa allokatiivista tehokkuutta lyhyellä aikavälillä, koska se voi johtaa epäsuotuisaan valintaan staattisen ja dynaamisen tehokkuuden välillä.

(191) Tämän tarkastelun aikataulusta olisi todettava, että vaikka TSRP:n on tarkoitus olla voimassa 31. maaliskuuta 2006 asti, voi olla tarpeen muuttaa sitä tai korvata se jo ennen kyseistä päivämäärää. Ottaen huomioon komission ehdotukset asetuksen N:o 17 nykyaikaistamiseksi erityisesti TSRP:n harmaat sopimusehdot ja näihin liittyvä vastustamisenmenettely uhkaavat muuttua vanhentuneiksi. Tekniikansiirtosopimuksia koskevia sääntöjä on muutettava uuden lainsäädäntöympäristön mukaisiksi, jotta varmistettaisiin toimintapolitiikan mahdollisimman suuri avoimuus sekä teollis- ja tekijänoikeuksia koskevien erilaisten kilpailusääntöjen johdonmukaisuus.

(192) Saadakseen selville, millainen uuden säännösten olisi oltava ollakseen mahdollisimman tarkoituksenmukainen, komissio kehottaa asianomaisia toimittamaan huomautuksiaan erityisesti edellä esitellyistä puitteista. Huomautukset on toimitettava ennen 26.04.2002:

kirjeitse seuraavaan osoitteeseen

Euroopan yhteisöjen komissio
Toimisto: J 70 - 5/93
Kilpailun pääosasto
B-1049 Bruxelles / Brussel
Belgia

sähköpostitse

comp-technology-transfer@cec.eu.int

Komission kertomus löytyy yhteisön kaikilla kielillä Internetistä seuraavasta osoitteesta:
http://comm/competition/antitrust/technology_transfer/

Luottamuksellisuus: ilmoittakaa selkeästi mikäli huomautuksianne ei voida antaa kolmansille osapuolille